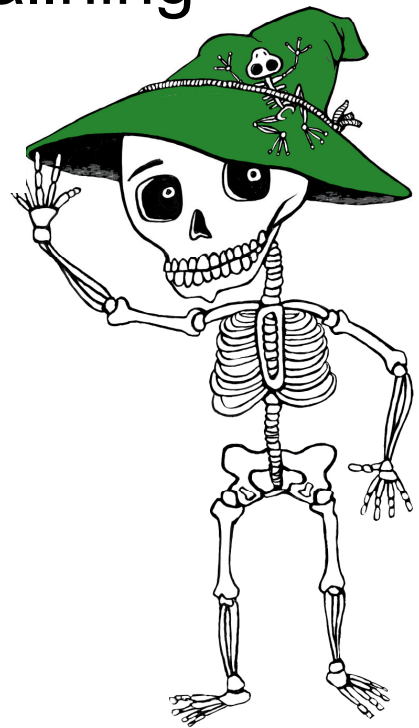

C400 – staden i vattenriket

Regionmuseet Kristianstads
stadshistoriska utställning

Häftet innehåller texterna i utställningen

Regionmuseet
Kristianstad

Texter:
Katali Jarefjäll

1600-talet	5
Christian IV	5
Staden Vä.....	6
Drömmen om Kristianstad.....	7
Staden som befästning	8
Hedevig, kungens dotter	9
De byggde en stad.....	10
Kungen la sig i.....	11
Staden kryllade av människor!	12
Heliga Trefaldighetskyrkan	13
Byggmästare David Nyborg	14
Orgelbyggaren	15
Jag, personligen, har inget emot. . .	16
Borgare	17
Major Hellman och vackra Anna.....	18
Skåne blev svenskt.....	19
Christian V vill ta tillbaka Skåne.....	20
Överste Ulfvenklo togs på sängen.....	21
Belägringen av Kristianstad.....	22
Bödeln.....	23
Catharina, bödel.....	24
Straff	25
De handlandes Lijk Compagnie	26
Agnetha Lund, affärskvinna	27
Djur och gödsel.....	28
1700-talet	29
Kinesiska svin.....	29
En polsk kung i Kristianstad.....	30
Ukrainas högste befälhavare i staden	31
Margareta och Baltahasar	32
Guldsmeden Johan Bergengren	33
Silverstämpeln	34
Burmesters saltfartyg.....	35
Gustav IIIs statskupp	36
Tolls trogna hund Chassuer	37
Fängelset	38
Helgeå bryter nytt lopp	39
1800-talet	40
Cardell och Döbeln.....	40
Förlusten av Finland, finska soldater till Kristianstad	41
Axel Mittemot.....	42
Grosbeeren, Dennewitz och Leipzig.....	43
Militär musik, trumpetare Johan Bleijser	44

Mer om musikkåren	45
Jöran Cronius.....	46
Hemfärden som slutade i en vak	47
Elden är lös!	48
Vallarna revs	49
Koleran.....	50
Elvira Madigan och Sixten Sparre	52
Sociala gränser	53
John Nun Milner och Nosabysjön.....	54
Stanken i staden.....	55
Rinnande vatten och badhus.....	56
Olga Kroks frisersalong	57
1900-talet	58
Fru Gauffins arbetsstuga för fattiga barn	58
Yllefabriken.....	59
Ljunggrens verkstad	60
Okvinnliga cyklister	62
Brännvinskontrollant.....	63
Nyttan av teater	64
De militära hästarna	65
Kpisten	66
Kronfågel.....	67
Förändrade arbetsvillkor, mer ledig tid	68
Elden är lös!	69
En anlagd stad blir kommun.....	70

1600-talet

Christian IV

Kung Christian IV kallas ibland för den företagsamme. Något han verkligen visade prov på. På alla plan. Under sin livstid grundade han, förutom Christianstad, ytterligare nio städer. Samtidigt som han lät befästa, förstärka och bygga om ett tjugotal andra. Han lät bygga flera slott och kyrkor, Börshuset och observatoriet Rundetaarn i Köpenhamn. Och mycket, mycket mer. Han grundade Danmarks första aktiesällskap och det Ostindiska kompaniet, avskaffade skråtvånget och påbörjade gruvdriften vid Kongsberg i Norge 1624. Han sände forskningsexpeditioner till Grönland och lät grunda den danska kolonin Trankebar i Indien år 1616. Trots att han själv inte studerat vid något universitet, uppmuntrade han att högre utbildningar inrättades. Men samtidigt som han verkade för upplysning och vetenskap, brändes under hans regeringstid 13 kvinnor i Köpenhamn och ett okänt antal kvinnor i Ystad på bål, anklagade för häxeri. Under kung Christians styre deltog Danmark i fyra krig. Vilka bland annat resulterade i att Jämtland, Härjedalen, Gotland och Ösel förlorades till Sverige. Men framförallt ledde krigen till ekonomiska svårigheter då statskassan nära nog tömdes. Inte bara i det offentliga livet var kungen företagsam och flitig. Tillsammans med sin drottning Anna Catharina, sin hustru Kirsten Munk och ytterligare tre älskarinnor, fick kungen 23 barn som man idag känner till. Av dessa uppnådde 15 vuxen ålder. När kungen dog, 72 år gammal, efterträddes han av sin näst äldste son Frederik III.

Christian IV, kung av Danmark och Norge, 1588-1648

Staden Vä

Där staden Vä låg hade människor bott
ända sedan stenåldern.
Ett vadställe över Kyrkbäcken
gjorde att människor naturligt sökte sig till platsen.
En del slog sig ner.
Och stannade för gott.
Så småningom byggdes både kungsgård och kloster.
En kyrka och över 200 hus i staden.
I fredstid blomstrade Vä.
Men i orostider som tornade
upp sig med jämna mellanrum
drog horder av både egna och fiendesoldater fram.
År 1452. Och 1509. Och 1569.
Lika regelbundet brändes staden ner.
Och lika ofta byggde Väborna mödosamt upp sin stad igen.
När den svenske kungen
Gustaf II Adolf härjade i trakten
den 8 februari 1612 passade också han på
att ”grassera, skövla, bränna och slå ihjäl,
alldeles efter egen vilja”.
Men nu fick det vara nog,
bestämde kung Christian IV.
Danmark behövde en stark fästning i detta farliga gränsland.
Och ur militärstrategisk synpunkt passade Vä illa.
Så de arma Vä-bor som överlevt svenskarnas attack
blev beordrade att börja ett nytt liv, bygga sig nya hus och hem
i en alldeles ny stad: Christianstad.

Drömmen om Kristianstad

Det berättas att när kung Christian IV en gång besökte
Hammars slott red han ut på jakt.
Jakthornen ljöd, hundarna gläfsste och kungen red i kapp över fälten.
Vid middagstid hade jaktsällskapet hunnit långt ut på Allö.
De gjorde halt för en picknick med så mycket läckerheter
du kan tänka dig. Och massor av öl och vin förstås.
Det muntra jaktlaget blev snart proppmätta. Och dåsiga.
Kungen sträckte ut sig under en lönn.
Det dröjde inte länge förrän han snarkade lätt.
Och precis då, just när Christian gav efter
för en mjuk och vänlig sömn,
var det som om en annan värld öppnade sig.
Plösligt befann sig kungen mitt i en väldig sal.
Framför honom tornade ett altare
och pelare strävade himmelshögt.
I drömmen förstod Christian med ens
världens ordning och tingens mening.
Han föll på knä och fylldes av
ett vidunderligt lugn.
När han vaknade förstod kungen
att drömmen var ett tecken.
Platsen stod under gudomligt beskydd.
Just här borde Danmarks starkaste värn byggas.
Och i dess mitt en väldig kyrka,
som en påminnelse
om danskarnas tro på Gud.
Och så blev det. Kungen hade bestämt sig.
Om det en gång växte ett träd
där Trefaldighetskyrkan står idag,
är det ingen som vet.
Eller om kungen bestämde sig
för platsen genom en dröm.
Men mitt ute i träsklandet, ute på Allön,
byggdes en fästning, en stad.
Och innanför dess murar restes
en väldig kyrka.

Staden som befästning

För att stärka gränsförsvaret mot Sverige grundade Christian IV flera befästa städer.

Av militärstrategiska skäl byggdes

Christianstad på Allö, där den

omslöts av sumpmark och vatten.

1615 organiserades det Skaanske Regiment,

med ansvar för gränsskyddet i norra Skåne.

Dess förste chef blev överste Anders Sinclair.

Kungen var så nöjd med ”den kiække Sinclair”.

att han dubbade Anders till riddare

av ”Den Væbnede Arm” 1616.

Ungefär 100 av Regimentets soldater,

bildade Christianstads första garnison.

Särskilda artillerikonstaplar, ”bösseschötter”,

betjänade fästningens kanoner.

I orostider utökades garnisonen betydligt.

Förutom sina ordinarie militära uppgifter

fick soldaterna arbeta och slita hårt

när fästningens jordvallar

och 10 bastioner byggdes.

lensmand, riksråd och riddare Anders Sinclair, 1555-1625

Hedevig, kungens dotter

Kirsten Munk kunde inte annat än att hålla med sin dotter Hedevig som kallade sin make för "ett förbannat kreatur". Vad kallas annars den man som slår sin kvinna halvt ihjäl? Nog visste Kirsten av egen erfarenhet att det fanns män som både var hårda och skoningslösa i sina famntag. Och att det fanns de med behov att både härska och befalla. Men vem, mer än en riktig fähund, kunde komma på tanken att prygla sig trött på en kungadotters kropp? Kanske borde hon och Hedevigs far, kung Christian IV, förstått när Ebbe Christoffersen Ulfeldt misshandlade tösen deras redan under förlovningstiden. Herregud, Hedevig som bara var 15 år då. Men vad kunde väl Kirsten göra? När inte ens kungen ville tro att det skett med avsikt. Ebbe var hans trogna länsman där borta i Christianstad. En vän att lita på. Det var säkert ett misstag. En tillfällig förvirring. Jojo. Tänk om kungen redan då vetat att Ebbe, den fähunden, tio år senare skulle förråda både kung och fosterland. Och gå över till den förbannade svensken! Hur Hedevig haft det under alla år ville Kirsten inte tänka på. Men kunde gott förstå att dottern sökt tröst hos andra. Kanske var det inte helt lyckat att välja en älskare bland Ebbes anställda, men vem bryr väl sig om det mest lämpliga å passionen drabbar med full kraft?

Hedevig, grevinna av Schleswig-Holstein, 1626 – 1678

Christian IVs och Kirsten Munks dotter

Hedevig gifte sig år 1642 med länsmannen i Christianstad Ebbe Christoffersen Ulfeldt.

Äktenskapet blev mycket olyckligt. Hedevig misshandlades regelbundet. För att undkomma våldet i hemmet reste hon ofta till hovet i Köpenhamn eller till sin mormor.

Ebbes brutalitet var vida känd. När kung Fredrik II slutligen avsatte honom från ämbetet, gick Ebbe i landsflykt. I tre år stod Hedevig ut i Sverige, innan hon fick nog och övergav äktenskapet. Hon reste till sin mor på Jylland. Först i april 1664 återvände hon till Skåne. Vid sin död begravdes hon i Trefaldighetskyrkan.

De byggde en stad

Det krävs mer än en kunglig befallning
för att en stad ska bli verklighet.
Framförallt behövs gott om tid. Och pengar.
Kanske en plan för hur den ska byggas.
Och ett fungerande transportsystem för allt
och alla som måste fraktas till och från platsen.
När Christian IV bestämde sig för att ersätta
den nedbrända staden Vä,
med en ny befäst stad ute på Allö,
påbörjades ett väldigt stadsbygge
som pågår än idag.
Först byggdes en bro ut till ön.
Sedan tvingades traktens bönder
att var och en leverera 25 lass sten till byggplatsen.
Men delar av Allö låg så lågt att den ständigt
hotades av översvämningar.
Så lassen med fyllnadsmaterial
fortsatte att rulla i flera år.
Några namn är för evigt förknippade
med stadens tillblivelse.
Ingenjör Johan Semp
som ritade staden vid Helge å.
Ingenjör Povel Büsser,
ansvarig för bygget av fästningsverken.
Byggnadsskrivare och administratören
Jens Rasmussen.
Stadsportarnas och kyrkans första byggmästare
David Nyborg.
Arkitekten Hans van Steenwinkel den yngre som var
”bygmester og Tilsynsmand over alle Kongens Bygninger.”
Men de tusentals soldater ur Thet Skaanske Regiment
som grävde kanaler och byggde vallar och bastioner,
alla tegelbrännare, taktäckare, stenhuggare, remsnidare,
timmermän, murmästare, stensättare, pråmkarlar, snickare,
smeder, lärlingar, hantlangare och alla andra
som deltog i bygget är idag bortglömda.
Av oss som lever och rör oss
i spåren av deras händers verk.

Kungen la sig i

Kungen hade åsikter och la sig i,
i allt som hade med stadsplaneringen
att göra. Han bestämde
att det inte fick byggas
några enklare hus, ”gemene hytter”
längs storgatorna i Christianstad.
Där skulle ståndsmissiga hus uppföras,
en ”god köbstads bygning”.
De långsmala 22 kvarteren indelades
i 190 tomter med måtten 15 x 39 meter.
För kyrka, rådhus, hospital och kungsgård
reserverades större platser i stadsplanen

Staden kryllade av människor!

Staden bestod inte bara av borgare.
Det kryllade förstås en massa andra människor som också bodde där.
Som inte behövde betala någon skatt,
men som inte heller fick vara med och bestämma.
De var utan egen talan.
Det var pigor och drängar
bodbiträden
fiskegummor
fyllegubbar
vattenbärare
ställningsbyggare
grävare
körkarlar
hantlangare
arbetslösa
lärlingar
gesäller
köksbiträden
hjälpredor
massor av barn
fruar
älskarinnor
diskare
skökor
väverskor
vedbärare
spågubbar
städare
spelemän
narrar
daglönare
tjuvar
slagskämpar
jordemödrar
och
ännu fler
av de som kallades för
det lösa folket.

Heliga Trefaldighetskyrkan

Det tog tio år att bygga den Heliga Trefaldighetskyrkan,
ibland kallad för norra Europas skönaste renässanstempel.
Därinne silas ljuset vackert in genom 11 200 glasrutor.
År 1620 fick snickare Hans Koch
uppdraget att tillverka kyrkans bänkinredning.
På bänkarna till höger satt männen.
Till vänster satt kvinnorna.
De som kunde betala vill säga.
Ända fram till 1867 betalade man hyra för en sittplats i kyrkan.
Också som död kostade en plats.
Kung Christian bestämde att gravplatserna under kyrkans golv
var till salu. Ju närmare altaret, desto dyrare förstås.
Graven täcktes med en sten som lätt kunde lyftas bort
när en familjemedlem avled.
Tyvärr grävdes ingen grav djupare än 1,5 meter innan berggrunden
nåddes.
200 år senare trängdes över 90 gravar i kyrkgångarna.
Och luften var sprängfull av stanken från alla lik.
Till och med kyrkans hundra små änglar, på väggar och tak,
hade svårt att inte rynka på näsan.
År 1850 förbjöds fler begravningar inne i kyrkan. Gravarna tömdes.
De likrester som fanns kvar lades i en gemensam grav
vid kyrkans nordvästra hörn, där en gravsten ännu idag ligger kvar.

Byggmästare David Nyborg

Aldrig annars kände han sig så levande
som då han högg i sten.
Han kunde minnas hur ryggen värkte.
Hur varje muskel skrek
efter en lång dags arbete
med mejsel och klubba.
Som helt ung surrade det i hans händer
i flera dagar efteråt, när han långsamt
och metodiskt blottat stenens inneboende väsen.
Den förlåtande famnen eller allvetande pannan
som varit dold under stenblockets skrovliga yta.
David Nyborg suckade tungt.
Han kunde inte begripa vad som gått snett.
Ingenting hade blivit som han tänkt.
Han som varit så stolt för de kungliga uppdragen.
Stensulpturerna på Ibstrups slott
och Köpenhamns rådhus.
Och så hela byggentreprenaden han fått
för kyrkbygget i Christianstad.
Ett uppdrag som bara blev större
och tyngre för varje dag.
Med leveranser som var försenade
eller helt enkelt inte kom fram.
Med motsträviga snickare
och hantlangare så berusade
att de knappt kunde stå på benen.
Ständiga räkningar att betala
och så det förbannade regnet
som förvandlade staden till en enda lervälling.
Och mitt i alltihop hans hustru,
Birgitte Jørgensdatter, som vägrade acceptera
att arbetet faktiskt krävde hans närvaro.
Åh.
All hans energi och glädje var som bortblåst.
En enda stor leda bredde ut sig i hans liv.
När det enda han ville
var att åter böja sig över
ett stycke gotländsk sandsten
eller en bit hård granit.
Och skåda in i stenens själ.

*byggmästare David Nyborg, död i Köpenhamn
någon gång mellan 25 april och 17 maj 1619*

Orgelbyggaren

För att bygga en orgel,
musikinstrumentens konung
krävs att man är händig och noggrann.
Och utrustad med en stor portion tålmod.
Varje orgel är unik.
Alla tiotusentals delar tillverkas för hand.
Enbart spelbordet kan bestå av 40 000 delar.
Hundratals trådar ska klippas, gängas och böjas,
till så kallade koppelvippor som sitter inne i orgeln.
De mekaniska delarna kopplas ihop
med tangenttrader och pedaler
och man måste jaga tiondels millimetrar
för att allt ska få plats.
Kung Christians orgelmakare Johan Lorentz,
hade händer fulla med ärr.
En led på ena fingret saknades
Ett minne från orgelbygget i Flensburg 1604.
Sedan han börjat som lärling vid arton års ålder
byggde han fler och bättre orglar
i hela Danmark än någon annan.
För kung Christian IV, som älskade musik,
var det självklart att 1619 ge Johan uppdraget
att bygga en passande orgel
till Trefaldighetskyrkan i Christianstad.
Det tog visserligen 12 år innan den var klar,
men när orgelns alla 28 stämmor ljöd
förstod vemsomhelst att detta verkligen var
den största och finaste orgeln i Norden.
Orgeln reparerades och byggdes om
flera gånger under årens lopp.
Ända fram till 1888.
Då revs Lorentz orgel ut,
även om den yttre fasaden bevarades.
Den kungliga orgelmakarens
allra sist bevarade orgel
tystnade efter 258 år.

orgelbyggare Johan Lorentz d.ä, 1580 – 1650

Jag, personligen, har inget emot...

”Jag personligen har inget emot någon stadsbo, MEN - vilka tror de att de är egentligen?
Jag kräver ingen tacksamhet, vi gör bara vårt jobb.
Men lite djävla respekt kan man väl begära?
För vi sliter sex dagar i veckan, 10 timmar om dagen för att göra staden trygg och säker.
Ändå behandlar de oss som löss. En skomakarjävvel slog min kompis Eschilld gul och blå. Av ingen anledning alls.
Ingen enda stadsbo brydde sig eller lyfte ett finger för att hindra misshandeln.
Och Nielz Matzönn. Honom stack en bonnjävvel ner. Med kniv. Mitt på ljusa dagen, utanför Söderport, inför massor av folk.
Nielz förblödde på marken framför deras fötter.
Bonnjävveln gick fri förstås. Det var nödvärn, sa han.
Sån´t skitprat! Och det är så´na som han vi ska försvara och offra livet för när det gäller! Fy f-n!”

anonym soldat i Christianstad, juni 1624”

Jag personligen har inget emot någon soldat, MEN - man undrar ju om det inte finns några krav längre på vem man ger uniform och en vässad värja till.
Vilket svin som helst verkar duga. De drar sig inte för nå´t!
En del håller sig knappt nyktra ens när de ska gå vakt.
Han som överföll Olof Grydestöbers hustru var så grov i käftan att man knappt vet vilket som var värst, det han drog fram ur sina byxor eller de slemma orden.
Eller han som stal Hiort Hiortssönns kläder och slitna lakan.
Rakt ur sängen! Nej, tvi för sån´a tjuvar och skälmar.
Och om någon hederlig stadsbo vågar protestera, lipas det genast om att soldaterna minsann riskerar sina liv i skyddet mot fienden. Må så vara.
Men ska verkligen vi behöva skydda oss själva och våra familjer mot våra egna soldater?”

anonym köpman i Christianstad, juni 1621

Borgare

De som självständigt ägnade sig
åt hantverk och handel i en medeltida stad
kallades för borgare.
Bara en borgare hade rätt
att bedriva näringsverksamhet, vinna burskap.
En borgare ägde del i staden
och fick sitta med i stadens styrelse.
I gengäld var en borgare skyldig
att svära trohet mot sin kung,
betala skatt till staden och delta i
brandskydd, nattvakt och försvar.
Endast myndiga män kunde bli borgare.
Men en änka som drev en verksamhet vidare,
kunde överta sin avlidne makes burskap.

Major Hellman och vackra Anna

Vem hade kunnat ana major Evert Hellmans
olyckliga öde? Han hade ju allt:
en ung vacker fru och ett bra jobb
som fästningens befälhavare.
Men sedan hände Kriget.
Och tisslet och tasslet på hemmafronten tog fart.
Om Everts Anna. Som inte låg ensam i sängen
medan maken vågade livet vid fronten.
När Evert kom hem blev han galen av svartsjuka.
Och alla förstod.
Då han dödade den utpekade älskaren.
Då han slängde Anna ur huset.
Utan annat än kläderna hon hade på kroppen.
Vackra Anna,
som inte var det minsta rustad för att överleva på gatan,
drabbades snart av sjukdom och svält.
Och sedan dog hon.
Livet gick vidare förstås.
Evert träffade en ny fru.
Ett pålitligt fruntimmer.
Någon att luta sig mot när det blåste.
Och det var tur. För det var precis vad som hände.
Plötsligt en dag bekände Dorette Nielsdatter
att det var hon som hittat på,
det var hon som spridit lögnen om vackra Annas otrohet.
Skulden föll blytungt på Evert.
Under resten av sitt liv försökte
han gottgöra sitt handlande.
Men tanken på Anna, ute på gatan
var för svår. Därför lät han bygga bostäder
åt dem som inte hade någon eller något.
De fattigas bodar hade 12 enrumslägenheter i korsvirke.
Förutom rummet ett kök och en liten trädgård på baksidan.
Fri bostad mot skötseln av stadens renhållning.
Och så förblev det under lång tid.
Evert däremot dog året efter att de fattigas bodar stod klara.

Evert Hellman, död 1644

Skåne blev svenskt

Genom ett penndrag blev Skåne en del av Sverige när Danmark förlorade stora landområden vid freden i Roskilde 1658.

Och från att vara ett betydelsefullt grannskap blev Skåne plötsligt ett gränsland. Långt från maktens centrum. Men att "bli" svensk tog lite längre tid.

I början märktes kanske inte nationalitetsbytet så mycket bland vanligt folk. Vardagen fortsatte ungefär som vanligt.

Så länge skåningarna bara var lojala mot den nye kungen fick de hållas med sina "gamla" danska traditioner och sitt sätt att leva. Utom handelsmännen förstås.

Sverige styrde handeln från Stockholm och all trafik över sundet belastades med höga tullavgifter.

Kriget mot Danmark 1678 förändrade allt.

Svenskarna slog till skoningslöst mot alla upprorsmakare, snapphanar och rebeller.

Tusentals skåningar flydde över Öresund, bort från Sverige.

Idag kan ingen säkert säga om människorna "bara" flydde undan krigets härjningar eller om de inte längre stod ut med att räknas som svenskar.

Men kung Karl XI var säker. Skåningarna måste "vinnas till de svenske från de danske seder och skick och således efterhand mista kärleken till Danmark, som annars otvivelaktigt kommer att bevaras hos dem."

Det skulle ske genom undervisning och med religionens hjälp.

"Vad som i ungdomstiden intryckes genom undervisning och upptuktelse och senare vid gudstjänsten, det slår fast rot."

Lunds biskop inledde energiskt försvenskningens arbetet år 1680.

Danska särdrag rensades bort ur gudstjänstordningen.

Över två tusen svenska katekes-, psalm- och ABC-böcker skickades ut till församlingarna. Nu skulle skånska barn lära sig läsa på svenska.

Men att kunna skriva och läsa på svenska innebär ju inte att man kan tala det. Vid en inspektion i Svalöv år 1699 använde de yngre ett svårbegripligt blandspråk som knappt de själva förstod. Bland de äldre levde danskan kvar som talspråk långt in på 1700-talet.

Under denna period intresserade sig staten för skolan och barns undervisning i hela landet.

Till slut gav ansträngningarna resultat. Också i Skåne.

Svenskan blev det naturliga skriftliga ämbetspråket, kyrkan anpassades till den svenska ordningen och skåningarna antog frivilligt den svenska lagstiftningen.

Christian V vill ta tillbaka Skåne

Kung Christian V passade på
då han trodde att Sverige var försvagat
med en nytilträdd, oerfaren kung.
Tidpunkten bedömdes som den rätta
för att ta tillbaka det Danmark förlorat
17 år tidigare.
I september 1675 kom krigsförklaringen.
Danmark marscherade in i svenska Pommern.
Året därpå landsteg danskarna
söder om Helsingborg.
14 487 danskar anföll
den knappt 6000 man starka
svenska fälthären i Skåne.
Det skånska kriget varade i fyra år.
Den 26 september 1679 slöts fred i Lund.
Varken Sverige eller Danmark vann
eller förlorade några landområden.
Men båda länderna var djupt skuldsatta
och deras medborgare mer krigströtta
än någonsin.

Överste Ulfvenklo togs på sängen

Allt var lugnt på natten
mellan den 15 och 16 augusti 1676.
Trodde man i alla fall inne i fästningen.
Ingen märkte när en dansk här smög ända fram och upp på vallen
i ett försök att erövra Christianstad.
När svenskarna slog larm var det alldeles för sent.
Staden föll i danskarnas händer.
Segrarnas lön var tre timmars fri plundring.
De svenska officerarna däremot
fördes omedelbart till det danska lägret.
Den svenske fästningskommendanten
Ulfvenklou fick som brukligt var
kyssa den segrande kungens hand.
Därefter fick han tillåtelse att
återförena sig med den svenska armén.
Med villkoret att inom ett år återvända
eller låta sig utväxlas mot en dansk överste.
Överste Ulfvenklou omplacerades till
trupperna utanför Kalmar och Kristianopol.
Men varje dag, varje stund möttes han av hån och gliringar
för att han tagits på sängen i Christianstad.
En festkväll i februari gick allt över styr.
Ett gräl med överste Tungel slutade i en dödlig duell.
Ulfvenklou förlorade.

överste och kommandant Henrik Ulfvenklou, 1636 – 16/2 1677

Belägringen av Kristianstad

Under belägringsvintern 1677
blev den danska hären inne i Christianstad
helt avskuren från omvärlden.
Det rådde stor brist på allt. Också på pengar.
Den danske kommandanten beslöt
att tillverka så kallade nödmynt för att
upprätthålla de ekonomiska systemen
och för att man skulle kunna bedriva handel överhuvudtaget.
Mynten tillverkades av koppar och bly i Tyghuset på Stora Torg.
De klipptes i en fyrkantig form och stämplades med
Christians V:es monogram.
Tillverkningen skedde i fyra valörer:
2, 4 och 8 skilling samt 1 mark.
Efter belägringen löstes mynten in.
Några få exemplar bevarades och är samlarobjekt idag.

När danskarna erövrat Christianstad 1676
försökte svenskarna återta fästningen.
Staden belägrades.
Ingen tilläts komma in eller ut genom stadsportarna.
Regelbunden beskjutning och ständiga anfall blev vardagsmat
för människorna innanför vallarna.
Under 8 dagar i september 1677
besköts staden med glödande kulor ur kanoner och fyrmörsare.
Vintern 1677-78 blev ovanligt kall. De belägrade led snart brist på
allt.
Man tvingades riva hus efter hus,
som användes som bränsle för att man inte skulle frysa ihjäl.
Men allra värst var hungern.
När alla kreatur slaktats
tvingades människorna äta vad helst de kunde komma över.
Alla hundar och katter i staden blev uppätta denna vinter.
Ändå skördade hungern hundratals offer.
Det rapporterades att människorna
föll ihop och dog av svält på gatorna.
När staden ”befriades” av svenskarna i augusti 1678,
marscherade 1028 danska soldater ut ur staden.
Drygt 1600 färre än som tågat in, två år tidigare.
Hur många civila som överlevde belägringen vet ingen.
Men det finns ingen anledning att tro
att de på något sätt klarat hungervintern bättre än soldaterna.

Bödeln

Under dansk tid kallades bödeln för
Mesterman. Han hänvisades att bo
på en särskild plats, där inga grannar
blev besvärade av hans närvaro.
I Christianstad bodde bödeln
på det som kallas Hintorget.
Eftersom bödeln inte tilläts
att umgås med vare sig
stadens borgare eller allmogen,
blev han helt isolerad i samhället.
Därför var det inte konstigt
att bödlarna blev som ett eget släkte.
Mester Daniel gifte sig exempelvis med
Catharina, som var dotter till en bödel.
Deras son blev i sin tur bödel.
Catharinas mor var gift med tre bödlar i rad
och hennes bröder hade alla varit bödlar.
Systemen var också gift med en.
Myndigheterna insåg att det var
ett problem med bödlarnas låga anseende.
Det blev svårt att garantera en bödels
lämplighet eller pålitlighet
om han måste rekryteras ur en grupp
som behandlades illa av samhället i övrigt.
För att förbättra yrkets anseende infördes en ämbetsdräkt
med galoner och silverknappar.
När bödlarnas barn döptes blev de framburna i kyrkan
av en överhetsperson.
Och fick faddrar bland stadens främsta borgare.
Men det räckte inte riktigt
för att överbrygga folkets fördomar.
På 1680-talet klagade bödeln Hans Brun
att ingen lärare ville undervisa hans son.
Så småningom instiftades en lag
mot diskrimineringen.
Och kungen själv lyste frid
över bödeln inför varje avrättning.

Catharina, bödel

”Min far, Mester Morten, gjorde alltid så gott han kunde.
I stort, i smått. Först i Ystad. Sedan här i Christianstad.
Och även om det någon gång bar honom emot,
när någon av vår egen sort fördes till galgen,
så bet han ihop och utförde sitt jobb utan knot.
Men sa alltid att man inte skulle förlänga lidandet.
Varken för djävulens avkomma eller förtappade själar.
Min salig make, Mester Daniel, var alltid lojal.
Klagade aldrig. Gjorde bara sitt jobb. Vare sig det skulle
steglas eller stympas, halshuggas eller brännas på bål.
Och då kungen kallade, med sitt förbannade krig,
följde Daniel. Troget som alltid.
Jag undrade vad kriget behövde en bödel till.
Var det inte nog med allt slaktande ute på slagfälten?
Men Daniel tänkte aldrig så.
Han var kungens Mesterman minsann.
Något som jag inte tänker låta dem glömma.
Om de nekar mig platsen som bödel efter Daniel.
Inte för att jag tänker hugga med yxan själv.
Vilken kvinna tror ni att jag är?
Nej, till grovjobbet lejer jag en stadig bödelsdräng.
En så'n blir inte svår att hitta. Jag har mina kontakter.
Både här och på andra sidan sundet.”

Catharina 1687

*Även om bödlarna oftast var män hade
Christianstad under en period en kvinnlig bödel.
När Mester Daniel dog efterträddes
han av sin änka Catharina. Till sin hjälp
anställde hon en bödelsdräng, dansken
Hans Brun. När Catharinas sorgeår var
över gifte hon sig med honom. Ämbetet
övergick automatiskt till Hans som förblev
stadens bödel i 19 år.
Lika länge varade inte äktenskapet med
Catharina. Hon avled strax efter bröllopet.
Så fort sorgeåret var över, hämtade
Hans sin danska käresta Regina och gifte
sig med henne. När Hans dog, många år
senare, gifte Regina i sin tur om sig med
den nya bödeln som tillträdde.*

Straff

Rådbråkning

Den dömd bands fast på ett hjul med armar och ben isär.
Bödeln slog sönder och krossade skelettet i lemmarna med en påk.

Stegling

Efter att den dömd blivit rådbråkad
fästes hjulet på en stegel – en hög stång,
så att den straffade skulle synas tydligt för allmänheten
och avskräcka andra att begå samma brott.
Ibland kunde den dömd leva i flera dagar innan döden inträffade.

Partering

Efter att den dömd avrättats delades kroppen på längden
och på tvären i fyra parter, fyra delar
som sedan hängdes upp på höga stolpar vid stadsporten.

Halshuggning

Huvudet skildes från kroppen med en yxa eller ett svärd.
Ryggmärgen höggs av och människan dog.
Ibland fick bödeln använda flera hugg,
eftersom ett yx- eller svärdshugg är ett relativt inexakt redskap.
Hur snabbt döden inträdde berodde på hur stark och exakt bödeln är.

Bålbränning

Den som dömdes att brännas
levande bands vid en stolpe
runt vilken en lagom stor brasa byggdes upp.
Den dömd tappade medvetandet
av de giftiga rökgaserna och avled
innan kroppen började brinna.
Ibland avrättades den dömd
exempelvis genom halshuggning
innan kroppen brändes på bål.

*Idag finns dödstraffet kvar i 59
länder i världen. 5-i-topplista
med flest avrättningar år 2008:
Kina 1718 människor
Iran 346 människor
Saudiarabien 102 människor
USA 37 människor
Pakistan 36 människor*

De handlandes Lijk Compagnie

Döden kommer sällan gratis. Förutom själva sorgen får de anhöriga också hantera de ekonomiska kostnader ett dödsfall för med sig.

Förr i tiden var många anslutna till särskilda begravningskassor via sin yrkesorganisation, sitt skrå eller gille. Kassan garanterade sina medlemmar en så kallad värdig begravning och inte riskera att begravas anonymt i en fattiggrav. Ibland ingick ekonomiskt stöd till den kvarvarande familjen.

I slutet av 1600-talet var det ekonomiska läget i Sverige mycket ansträngt. Efter år av krig, missväxt och en osäker politisk situation organiserade sig ett tjugotal köpmän i Christianstad i en begravningsförening –

De Handlandes Lijk Compagnie.

Föreningens uppgift var att hjälpa sina medlemmar och deras familjer om och när döden drabbade.

Förr var begravningsprocessionen en offentlig angelägenhet. Därför var, och är, ett av medlemsvillkoren i *De Handlandes Lijk Compagnie* att ovillkorligen ställa upp och bära en avliden Compagniebroder till graven.

Uteblev någon bestraffades han med böter.

Alla turades om att bära kistan.

Först år 1804 upphörde sedvänjan då föreningens första likvagn köptes in.

Om någon medlem idag uteblir från en begravning bötfälls han med 200 kronor.

Samhörigheten och sammanhållningen i en förening blir förstås större om man inte bara träffas vid sorgliga tillfällen.

Därför har Compagniets medlemmar ända sedan år 1698 varje år träffats den 27 december för en gemensam fest.

Och även om middagsmenyn genom åren varierat, har de frackklädda gästerna alltid serverats bruna bönor.

Agnetha Lund, affärskvinna

Strax utanför fästningen bredde åkrar och ängar ut sig.
På sina marker odlade Agnetha Lund örter och växter
som hennes make Söffren behövde i sitt apotek i Christianstad.
Det hennes man inte förbrukade sålde hon med god förtjänst.

På ägorna fanns också gott om plats för boskapsuppfödning.
Agnetha nöjde sig inte med att driva ett eget slakteri.
Efter flera resor till Stockholm lyckades hon förhandla sig till
ett kontrakt som förste leverantör av proviant
till den då nya örlogsbasen i Carlskrona.
Snart omtalades Agnetha som stadens skickligaste affärskvinna.

För att klara leveranserna till flottan behövde makarna Lund
ett större magasin och framförallt ett rökeri inne i staden.
År 1682 köpte Agnetha de så kallade Våhusen på Östra Storgatan.
Husen var då i mycket dåligt skick.
Under den danska belägringen några år tidigare
hade hus efter hus använts som bränsle.
Men på de husgrunder som återstod
byggde makarna Lund sitt praktiska handelshus.

Fastigheten mot Östra Storgatan inreddes med bostäder.
Flera holländare skrev sig på adressen.
Hur många som faktiskt bodde där är idag osäkert.
Antalet etablerade förbindelser med utländska affärsmän
låg till grund för hur många exporttillstånd någon blev tilldelad.
Genom att erbjuda bostad och en fast adress i Christianstad
för en utländsk agentur,
knöt Agnetha fler affärsförbindelser till sin verksamhet än andra.
Detta ledde till att hon vid 1600-talets slut stod för
en stor del av den svenska pottaskehandeln till Holland.

*Sverige var storproducent av pottaska
till Europa under 1600- och 1700-talet.
Pottaska användes i tillverkningen av
bland annat såpa, tvål, glas, krut,
färgämnen och läkemedel.*

Djur och gödsel

I alla tider har staden befolkats, inte bara av människor, utan också av en mängd djur.

Grisar, kor. Höns och katter.

Förutom att hålla egna djur, var stadsborna dessutom länge ålagda att inkvartera

åtta militärhästar på varje gård.

Djuren bodde i stallar, sida vid sida med sina ägare.

På de små bakgårdarna trängdes också gödselstäder

där djurens spillning blandades med människornas sopor och avfall.

Gödslet hämtades i öppna vagnar av traktens bönder.

En ordning som oftast fungerade.

Men i krigstider, eller när vädret satte stopp

för hanteringen, hände att avfall och gödsel

dumpades direkt utanför stadsportarna.

Eller rent av rakt ner i kanalen

som rann genom staden.

1700-talet

Kinesiska svin

Nīhaǒ! grymtade grisen glatt
till alla hon mötte i kvarteret.
Obekymrat rultade hon fram
över kullerstenarna, mellan husen.
Ibland nosade hon förstrött på något som låg slängt på gatan.
Var det en mumsbit för ett fint ”chinesiskt” svin, så säg?
En ras som hämtats till staden av Herr Borgmästare Schultén.
Grisen var på väg till vallen runt staden.
För den som lyckades ta sig ända dit
bredde en underbar dag ut sig.
Fritt fram för alla att böka och beta
och äta sig mätta.
Både människor och djur.
Nog gjorde stadens myndigheter sitt bästa för att hindra dylika
utflykter och besök.
Det fanns både regler och förordningar.
Inhägnader och staket.
Men det vet ju alla, att för den som är tillräckligt listig och kvick,
finns alltid ett eller annat kryphål.
Och det hittade den glada grisen.
Nästan varje gång.

En polsk kung i Kristianstad

Mitt under det stora nordiska kriget, när Karl XII förlorat sin armé i Poltava och tvingats till Turkiet, fördrevs också den polske kung Stanislaus I från sin tron. Eftersom han blivit kung med Karl XII:s hjälp, sökte han skydd i Sverige. Staden stod putsad och blomsterprydd när Stanislaus anlände med sitt hov till Christianstad i september år 1711. Stadsborna trängdes på gatorna för att få en skymt av de främmande gästerna.

I stadens allra finaste hus skulle prinsessorna och drottningen bo. Tyvärr hade ingen talat med husets ägare, Abraham Wijnatz, som var bortrest.

Därför tvingades man bryta upp husets låsta dörrar så att kungligheter kunde flytta in. Och riva några väggar så att de skulle få ordentligt med plats.

De nya rummen hamnade visserligen inne hos grannen, men det kunde inte hjälpas. Att kakelugnarna revs och byggdes om till öppna spisar var väl heller inte så mycket att orda om?

Fast lite bekymmersamt var det, att hovfolket använde Wijnats privata ägodelar.

Men allt skulle nog ordna sig.

Hade inte Karl XII gett ekonomiska garantier för alla kostnader det polska besöket förde med sig?

Fast de där garantierna var det lite si och så med.

Hovfolket tvingades ofta till pinsamma förhandlingar när de pantsatte sina ägodelar i brist på kontanter.

Sommaren 1713 anlände ytterligare 100 hovmedlemmar.

Trots att några flyttade ut till Näsbygård blev det mer än lovligt trångt i Christianstad. Först ett år senare, i oktober 1714 lämnade äntligen Stanislaus och hans hov staden.

De flyttade till Tyskland.

Abraham Wijnatz fick aldrig någon ersättning för den polska kungafamiljens vistelse i hans hus på Västra Storgatan. Varken för skador eller ombyggnationer. Han blev så upprörd att han bommade igen huset och flyttade till Ystad. Huset stod öde ända fram till hans död. År 1726 återvände hans änka till staden. Hon reparerade huset och flyttade in.

Ukrainas högste befälhavare i staden

”Jag har sagt min befälhavare:

Aç tosık ömez, tok açsık ömez.

Den hungrige minns inte mättnaden, den mätte minns inte hungern.

Men jag minns.

Och min hunger som ständigt river, natt som dag,

kan bara stillas på ett enda sätt.

Vi måste härifrån. Vi måste hem.

Jag har sagt min befälhavare:

Kangım kağan süsi böri teğ ermiş,

yağısı kony teğ ermiş.

Min fars soldater lär ha varit som vargar,

hans fiender som får.

Men vi, vi gömmer oss likt darrande lamm i fjärran.

Hur ska vi kunna samla våra bröder,

våra vargar, från denna avlägsna plats,

där själva livet tappat all sin färg?

Jag har sagt min befälhavare:

Nu är hög tid att lämna denna förtappade stad. Detta frusna land

där männen berusar sig så de tappar all kontroll, all vett och sans.

Här finns inget mod att hämta. Här finns ingen styrka att få.

Men ständigt svarar han:

Håll ut. Snart ska segerns sötma släcka vår törst.

Snart ska vi vaggas av frihetens friska vind.

Men än är tiden inte här.

Så vi väntar. Och låter hungern skrika.

För tilekim anıngdın, umıncım angar.

Vad jag önskar är från honom, mitt hopp står till honom.”

Yusuf - den fjärrsynte, 1718

Ukrainas högste befälhavare, hetmanen Filip Orlik, var ett av de statsöverhuvuden som Sverige och kung Karl XII slöt förbund med under det stora nordiska kriget.

Ukraina utlovades frihet från det ryska väldet, att i ”evärdelig tid” åtnjuta de friheter landet och dess invånare av tradition haft. Men det skulle dröja ända fram till våra dagar innan Ukrainas självständighet blev verklighet.

På 1700-talet tvingades Orlik och landets regering i exil. Under åren 1716-1719 bodde Orlik och hans familj vid Lilla torg. Ett av hans åtta barn föddes i staden 1718. Den ukrainska exilregeringen däremot, bosatte sig i Stockholm.

Margareta och Baltahasar

En svindlande upptäcksfärd
i det vackraste landskap han någonsin sett.
Trakten mellan hennes hårfäste och anklar.
Hans händer utforskade alla skrymslen.
Inget hårt, inget kantigt hindrade någonstans.
Margarethas mjölkvita hud lyste i mörkret.
Detta var mer än någon kunde begära.
Nog hade han snuddat vid tanken att slå sig till ro.
Skaffa barn och familj. Men det fanns alltid något
brådsakande uppdrag, någon ny skeppslast att ta hand om.
Firman i Amsterdam skickade honom än hit, än dit.
Så det där med giftermål hade fått vänta.
Ända tills Baltahasar Weduwar kom till Christianstad år 1712.
Hur hans första möte med den unga änkan Margaretha Platfues
gick till är dolt i glömskans mörker, men helt säkert är
att Baltahasar förlorade sitt hjärta för evigt.
Efter bröllopet flyttade han in i Margarethas hus vid Lilla Torg.
Han lämnade sitt jobb på det holländska rederiet
och lärde sig istället allt om driften av hustruns tobaksplantage
och spinneri. Han utvidgade verksamheten med ett garveri,
några manufakturer för kläder och siden och satsade pengar
i både Gräsöns gruvor och Simrishamns blyverk.
Han och Margaretha hörde till stadens betydelsefulla.
Baltahasar blev till och med utsedd till riksdagsman.
Men ingen framgång kunde någonsin mäta sig med
den lycka han kände i Margarethas välkomnande famn.
I den värld som öppnade sig bara för honom.
Där han alltid ville stanna.

Baltahasar Weduwar, 1682 – 1755

Guldsmeden Johan Bergengren

Det var tur att guldsmed Wennervall i Göteborg
lät den då sjuåriga Johan Bergengren stanna,
som spikrak i ryggen, artigt frågade om plats och arbete.
”Något finns alltid för den som vill lära” sa Wennervall.
Vem vet vad som annars blivit av
en av Kristianstads främste guldsmeder?
Hos Wennervall lärde sig Johan yrket från grunden.
Efter sju år blev han gesäll.
Och efter ytterligare sju Mäster.
På 1700-talet var en kaffekanna
det vanligaste mästarprovet,
någon sällan gång en tekanna.
Hur Johans mästkanna såg ut vet ingen idag.
Men kanske väcktes drömmen redan då,
om den gracila kannan som gjort honom odödlig?
Det tog ett helt yrkesliv att nå
den kunskap och skicklighet som krävdes
för att göra kaffekannen, stämplad 1764,
som idag finns på Röhsska museet i Göteborg.
Men för att erövra titeln Mäster,
räckte inte att lyckas med några prov.
Det krävdes också en egen verkstad.
Det var minsann inte det lättaste.
Ingen fick öppna en smedja hur som helst.
För det krävdes ett kungligt tillstånd. Eller en fru.
När en silversmed dog, ärvde änkan verkstaden.
Och den som gifte sig med henne
fick så att säga en smedja på köpet.
1752 gifte sig Johan
med Britta Christina Klerck,
änka efter guldsmed Conrad Gadd.
I giftet ingick också Gadds smedja.

Johan Larsson Bergengren, 1721- 1788

Silverstämpeln

Från den 1 januari 1754 har svenskt guld och silver kontrollerats och stämplat efter ett gemensamt regelverk.

Kontrollstämpeln, tre kronor mot en horisontellt, räfflad botten i en ”trebågad” sköld garanterade en opartisk kontroll av mängden ädel metall, d.v.s. en bestämning av finhalten.

Stadstämpeln, senare ortstämpeln, bestod av hela eller delar av stadsvapnet fram till år 1860. Då byttes de gamla stadstämplarna ut mot stämplat med stadens initial. Bara Stockholm, Göteborg och Karlskrona behöll sina tidigare stämplat. Och Kristianstad förstås. Som stämplat sitt silver med ett krönt C.

Namnstämpeln, den tidigare mästarestämpeln, bestod ofta av både initialer och det hela namnet.

Årsbokstaven, en för hela landet gemensam årsbokstavsserie med 24 bokstäver infördes år 1759. Silverföremål tillverkade exempelvis år 1765 stämplat med ett G.

Ett föremål från år 2009 stämplat L11.

- 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11

A 1759 1783 1807 1831 1855 1879 1903 1927 1951 1975 1999
B 1760 1784 1808 1832 1856 1880 1904 1928 1952 1976 2000
C 1761 1785 1809 1833 1857 1881 1905 1929 1953 1977 2001
D 1762 1786 1810 1834 1858 1882 1906 1930 1954 1978 2002
E 1763 1787 1811 1835 1859 1883 1907 1931 1955 1979 2003
F 1764 1788 1812 1836 1860 1884 1908 1932 1956 1980 2004
G 1765 1789 1813 1837 1861 1885 1909 1933 1957 1981 2005
H 1766 1790 1814 1838 1862 1886 1910 1934 1958 1982 2006
I 1767 1791 1815 1839 1863 1887 1911 1935 1959 1983 2007
K 1768 1792 1816 1840 1864 1888 1912 1936 1960 1984 2008
L 1769 1793 1817 1841 1865 1889 1913 1937 1961 1985 2009
M 1770 1794 1818 1842 1866 1890 1914 1938 1962 1986 2010
N 1771 1795 1819 1843 1867 1891 1915 1939 1963 1987 2011
O 1772 1796 1820 1844 1868 1892 1916 1940 1964 1988 2012
P 1773 1797 1821 1845 1869 1893 1917 1941 1965 1989 2013
Q 1774 1798 1822 1846 1870 1894 1918 1942 1966 1990 2014
R 1775 1799 1823 1847 1871 1895 1919 1943 1967 1991 2015
S 1776 1800 1824 1848 1872 1896 1920 1944 1968 1992 2016
T 1777 1801 1825 1849 1873 1897 1921 1945 1969 1993 2017
U 1778 1802 1826 1850 1874 1898 1922 1946 1970 1994 2018
V 1779 1803 1827 1851 1875 1899 1923 1947 1971 1995 2019
X 1780 1804 1828 1852 1876 1900 1924 1948 1972 1996 2020
Y 1781 1805 1829 1853 1877 1901 1925 1949 1973 1997 2021
Z 1782 1806 1830 1854 1878 1902 1926 1950 1974 1998 2022

Haltstämpeln,

den lägsta halten för arbetat silver markerades först från år 1974.

Burmesters saltfartyg

Vid 1700-talets mitt sändes de flesta svenska fartygen på regelbundna saltresor till Spanien och Portugal ut från Christianstad. En på många sätt riskfylld resa. Men för den som lyckades – en mycket god affär. I Biscayabukten och längs Medelhavets kuster härjade sjörövare och kriminella. Rena piratdåd, överfall på enstaka fartyg, bortsnappande av sjömän som sedan hölls i slaveri, kidnappning av västerlänningar som frigavs mot furstliga lösensummor, förvandlade varje seglats till ett högriskföretag. I början av 1800-talet räknade man med att över 50 000 europeiska sjömän och andra fallit i piraternas händer. Många hundra svenska sjömän hade råkat illa ut. I dessa vatten seglade flera av familjen Burmesters fartyg. På 1760-talet var deras handelshus Christianstads största export- och importfirma. Burmesters fartyg gick från Sverige med alun, pottaska, tjära och beck och återvände med salt, vin och specerier. Man hade exportlager i både Amsterdam och Stockholm. Deras affärsförbindelser bildade ett nät över norra och västra Europa, från Stockholm till Barcelona och Genua, från Viborg till London och Lissabon. För att öka säkerheten för svenska fartyg organiserade ett särskilt konvojkommissariat gemensamma färder. Konvojerna eskorterades av den svenska örlogsflottan. Det fanns också så kallade algeriska sjöpass att köpa som skydd. Men eftersom passen inte accepterades av alla pirater, utrustade Burmester dessutom sitt skepp *Orion* med 16 kanoner och skonerten *Broder och Syster* med 8. Sjöroveriet i Medelhavet upphörde först när de nordafrikanska staterna krossats och invaderats av USA, England och Frankrike åren 1815 – 1830.

*handelsman Berndt Johan Burmester,
född omkring 1690, död 10/1 1753*

Gustav IIIs statskupp

Under 1700-talet förlorade kungen makt och inflytande över rikets styrelse, som istället hamnade hos riksdagen. Riksdagen lyckades genomföra många viktiga reformer och påbörjade ett arbete för att utjämna sociala motsättningar i landet. Men blev också skyldig till flera ekonomiska kriser, krig, maktmissbruk och övergrepp, ökad korrupktion och ett utbrett mutsystem. Genom revolutionen i Christianstad 1772 återtog monarkin sin politiska makt.

År 1772 genomförde kung Gustav III en statskupp tillsammans med vännerna överste Sprengporten och t.f. överjägmästare Johan Christopher Toll.

Sprengporten skulle samla en större militärstyrka i Finland, medan Toll skulle få till stånd ett uppror i Christianstad.

Toll fick med sig chefen för ett av stadens regementen, kaptan Abraham Hellichius. På kvällen den 11 augusti samlades officerare hemma hos sin chef på Västra Storgatan. Efter att de blivit bjudna på vin och punsch övertalades alla lätt att vara med.

I gryningen samlades garnisonens soldater i bastion Drottningen. Ville de våga sina liv och sitt blod för konungen? Alla svarade ja och fick varsin sup.

Fästningens vice kommendant och två av stadens rådmän arresterades.

Vindbryggan vid Norreport drogs upp och kanoner placerades ut. Utegångsförbud infördes. Ingen tilläts lämna eller komma in i staden.

Alla utom bönder och ”vanligt” folk vill säga. De ansågs ofarliga.

Den 19 augusti genomförde Gustav III sin kupp i Stockholm.

Morgonen därpå nådde budet Skåne och Christianstads stadsportar öppnades åter.

Alla officerare och stadens rådmän fick svära en ny trohetsed.

De som deltog på kungens sida i revolutionen belönades förstås.

Hellichius utnämndes till överste och adlades med namnet Gustafschöld.

Kungen ritade själv hans adelsvapen.

Toll belönades med ryttmästarfullmakt och 100.000 daler kopparmynt.

Tolls trogna hund Chassuer

Åååååh.
Jag förstår ingenting.
Vad är det som hänt?
Min husse och vän.
Fältmarskalk Johan Christopher Toll.
Jag vet att han ligger i kistan.
Jag såg hur de la honom tillrätta,
klädd i uniform med medaljer på bröstet.
Men märkte ingen att han inte andades alls?
När locket las på och spikades fast?
När kistan bars ut till vagnen på gården?
Där var det fullt med folk, men ingen försökte
att ens hejda hästarna, som glatt drog iväg
som om de haft sina vanliga, gamla kanoner på släp.
Vilken byracka som helst begriper väl
att ingen klarar sig länge i en kista
utan vare sig mat eller vatten.
Varken djur eller mänska.
Och nu har det gått mer än tre dagar sedan vi lämnade Bäckaskog.
Längs fälten och ängarna.
Förbi Nosaby. Genom Kristianstad.
På blombeströdda vägar.
Ända fram till denna sorgliga plats.
Åååååh.
Varför är det ingen som gör något?
Ropar på polis, försöker hejda
att kistan firas ner i graven,
att hålet skottas igen.
Nu finns inget annat.
Än att lägga sig ner.
Och här stannar jag
tills någon gör något åt saken.
Och ger mig tillbaka
min husse och vän.

*Tolls trogna hund Chasseur,
vek inte en millimeter från kistan
under alla dagar som begravningståget
färdades genom trakten ända fram till
gravplatsen på Riseberga kyrkogård.*

Fängelset

Det första spåret av särskilt inredda fängrum i fästningen är från 1755. I en inventering beskrivs två rum inredda med enkla träbottnar att sova på. Utan vare sig halm eller sängkläder. En spis för matlagning och uppvärmning. I ett av rummen fanns två fastmurade bultar med ring i för att kedja fast besvärliga fångar. I de mörka och fuktiga fångvalven var det ständigt problem med golvet som hade en tendens att ruttna. I juni 1784 fanns 30 fångar på fästningen. Ytterligare 19 väntade på rättegång eller en slutgiltig dom i hovrätten. Av dessa var två kvinnor dömda till döden för barnamord. En tredje kvinna väntade, tillsammans med sin far, på hovrättens dom gällande blodskam, incest. Det vanligaste brottet långt in på 1800-talet var stöld. Den som dömts till fästningsarbete utrustades med hand- eller fotfängsel i järn. Den genomsnittliga strafftiden var 1,5 år. Fästningsfångarna fick under 1840-talet vara med och bygga det nya länsfängelset, som stod klart 1846. Men det dröjde ytterligare 14 år innan de mörka fängelsevalven i vällen övergavs och de sista 19 fångarna flyttades till Landskrona.

Runt fästningen byggdes en skyddande vall, enligt dåtidens militära normer och standard. Inifrån staden sett var vällen 2,44 meter hög. På de platser där det fanns bröstvärn var vällen 4,27 meter hög.

Helgeå bryter nytt lopp

Förbindelsen till havet har varit av stor betydelse och också lett till stora bekymmer för Kristianstad ända sedan staden grundades.

Helge å och det omgivande Vattenriket gav skydd och gjorde det möjligt att bedriva sjöfart.

Från Kristianstad till Åhus var det dryga tre sjömil.

Men både danskar och svenskar har haft fullt upp med att hålla vattenvägarna farbara.

De årliga översvämningarna frestade på grävda vallar.

Kanaler fick grävas och rensas från stenblock och sand.

Diken rasade och slammade igen.

Om och om igen.

Ändå var Kristianstad Skånes mest aktiva sjöfartstad i mitten av sjuttonhundratalet.

År 1751 hade staden 14 större fartyg i sin handelsflotta.

Men den 11 februari 1775 förändrades allt.

Året innan hade Yngsjöbönderna grävt ett dike

från Lilla Yngsjön, genom sanddynerna ut till havet

i ett försök att motverka åns årliga översvämningar på sina marker.

Men vid vårfloden banade sig Helge å plötsligt ett nytt utlopp till havet via diket.

Hela vattensystemet sänktes,

i ett svep, med 60–70 cm.

Positivt för många i byarna Norra Åsum, Rinkaby,

Hovby och Yngsjö samt på Råbelöfs gods

som fick utökade marker att bruka.

Men för andra, med högre liggande åkermark

innebar den nya, låga vattennivån en katastrof.

I Kristianstad sjönk vattnet i vallgraven.

Segelskutorna kunde inte längre lägga till i hamnen.

Soldater kommenderades åter till många,

långa arbetspass då staden skulle anpassas

till den nya vattennivån.

Transporter fick ske via land.

Idag kan den som vill, med lite svårighet

färdas med flatbottnad båt ända till Åhus.

Men de stora fartygens tid i Kristianstad

är för alltid förbi.

1800-talet

Cardell och Döbeln

Lika målmedvetna och egensinniga som kända för sin hårdhet.

Båda hyllade som hjältar:

general Georg Carl von Döbeln och general Carl Fredrik von Cardell.

Deras militära karriärer förde båda till staden.

von Döbeln som Kungliga Norra Skånska infanteriregementets förste chef,

medan von Cardell blev chef på Kungliga Wendes Artilleriregemente.

Båda deltog i kriget mot Napoleon i Tyskland 1812 – 1814.

För von Döbelns del slutade kriget i en militär och personlig katastrof.

Tvårs emot gällande order genomförde han en egen undsättningsoperation.

Som tyvärr misslyckades och förde med sig svidande förluster.

Han ställdes inför krigsrätt och dömdes till döden.

Straffet omvandlades visserligen till livstids fängelse och efter ett halvt år på fästning blev han fri. Sedan blev han president för Krigsdomstolen.

Samma domstol som tidigare dömt honom till döden.

För von Cardell innebar däremot Napoleonkriget

ära och berömmelse. Han förde befäl över en artilleribataljon

som fick avgörande betydelse för segrarna i slagen vid Grossbehren, Dennewitz

och Leipzig. Hans insatser belönades med en adelstitel.

Dessutom utnämndes han till chef över det svenska artilleriet som han organiserade om, helt efter egna idéer.

Men störst betydelse för vår egen tid har kanske den högre utbildning av svenska officerare som von Cardell startade vid artilleriläroverket Marieberg i Stockholm.

Carl Fredrik von Cardell, 1764 – 1821

Georg Carl von Döbeln, 1758 – 1820

Förlusten av Finland, finska soldater till Kristianstad

När kriget mot Ryssland tog slut år 1809 förlorade Sverige hela Finland, Åland och den svenska delen av Västerbottens län. Den finländska delen av Sveriges krigsmakt avvecklades. 650 år av gemensam historia var slut. Av de 20.000 indelta och värvade finska soldater som ingått i den gemensamma svensk-finska krigsmakten återstod bara runt 2400. När kriget slutade förväntades de lämna landet, eftersom byråkratin i Stockholm kom fram till att den svenska staten inte längre hade ansvar för sina, numer, före detta undersåtar. Men 1300 finska soldater från 22 olika regementen valde att stanna i svensk tjänst. Det Finska artilleriregementet upplöstes först 1811. De då kvarvarande 300 artilleristerna införlivades med Göta och Wendes artilleriregementen. Den 1 april anlände tre kompanier till Christianstad från Gävle, efter en marsch på 72 mil som börjat i 30 graders kyla. Finnarna hade svårt att anpassa sig. Och enligt general von Döbeln behandlades de också onödigt hårt. Han skrev och klagade hos kungen som beordrade general von Cardell att ”tillse att trivseln för regementets finska personal ökades”. Runt år 1820 tycks de sista finska artilleristerna lämnat Christianstad för att återvända hem.

Axel Mittemot

Man behöver inga öron för att kunna avfyra en kanon.
Det till och med underlättar om man inte hör stridslarmet.
Mer nytta har man av små, orädda fingrar
som kan tända en krutladdning och blixtsnabba ben
som kan pinna iväg innan kanonen exploderar.
Axel Andersson var 13 år när han blev underofficer.
Fem år senare var han styckjunkare i Finska artilleriet
när hans hörsel sprängdes bort.
I kanonröken, på slagfälten som Borgå, Siikajoki och Kuopio,
då striden upphetsat vrålade död var det tyst i Axels huvud.
Och det blev lättare att hålla sig koncentrerad.
Fokusera på den egna rörelsen.
Framåt. Ladda. Eld. Ta skydd.
Spring. Framåt. Spring.
Ingen behöver öron för att kunna minnas
barndomens ljus eller hemlandets trygga famn.
Och tur är väl det, för Axel tvingades lämna Finland 1811.
Han förflyttades till Christianstad och Wendes artilleriregemente.
Skillnaden blev kanske inte så stor i Axels tysta värld.
Militärlivet var sig likt, här som där.
Samma koncentration på uppgiften.
Samma fokus på den egna rörelsen.
Framåt. Ladda. Eld. Ta skydd.
Spring. Framåt. Spring.
När han blev 56 år fick Axel pension.
För att inte glömma bort konsten att tala,
läste han ofta högt för sig själv. Ur tidningar. Ur böcker.
Han hyrde en liten lägenhet bredvid en kopparslagarverkstad.
Besökare till verkstaden gick ofta fel och möttes av Axels röst.
”Mittemot” skrek han.
För några egna besök väntade han sig inte.
Axel ”Mittemot” blev 86 år gammal.
Han levde ensam hela sitt liv.

Axel Anderson, 1779 – 1865

Grosbeeren, Dennewitz och Leipzig

För de betydelsefulla segrarna
år 1813 i kriget mot Napoleon
beslöt kung Carl XIII att hedra
Kungliga Wendes Artilleriregemente.
”Som Konglige Wendes Artillerie
Regemente vid flere tillfällen
under sednaste Fälttåget i Tyskland,
och särdeles i träffningarne vid
GROSBEEREN, DENNEWITZ
och LEIPZIG ådagalagt en utmärkt
Tapperhet, har K M:t i Nåder
funnit för godt att tillägga
bemälte Regemente ett HedersStandar,
hvilket alltid kommer att föras af
Regementets ridande Artilleri.”
Hedersstandaret tillverkades
i vitt siden och guldbroderi
av brodösen Anette Bergner.

Militär musik, trumpetare Johan Bleijser

Musik har alltid varit viktigt inom krigsmakten.
En befälhavares röst räckte inte långt
i det oväsen som rådde under ett slag.
Därför användes instrument för att skicka signaler
som vidarebefordrade olika order till trupperna.
En trumpetare hade en signal
för nästan varje situation
som uppstod att hålla reda på.
Det var inte lätt alla gånger.
Särskilt inte om man som Johan Bleijser
bara var 10 år när han blev antagen i Batteriet
vid Wendes Artilleriregementes 2:a Kompani.
Även om Johan var liten både i ålder och till växten,
lärde han sig snart allt en trumpetare måste kunna.
Bland annat att akta sig för den käpp
som annars användes flitigt
på den som missade någon ton
eller inte läste noterna rätt.
På 1700- och 1800-talet infördes så kallad harmonimusik
inom det militära. Och fler blåsinstrument, som klarinett,
oboe, fagott och valthorn började användas.
Musikkåren hade många uppdrag.
Förutom att ansvara för tapto och revelj
och delta i militära parader,
spelade man varje kväll på officersmässen.
Stadens civila fick en ny möjlighet
att njuta musik på allmän plats,
när Wendes i juni 1812 annonserade
i Christianstads Weckoblad:
”Garnizonen härstädes gör sig ett nöje,
att från och med i morgon tillbjuda
härwarande Publicum af alla stånd
(pojkar af sämre Klassen undantagandes)
en fri Promenade uti utanwärket n:o 4
alla Sön- och helgdagarne från 2 till 9 eftermiddagen
under hwilken tid äfwen Regimentets harmonie Musik
alltid kommer derstädes att blåsa.”

trumpetare Johan Bleijser, född 1817

Mer om musikkåren

Nästan alla pojkar som började i musikkåren fick läras upp från grunden. De var oftast mycket unga. År 1827 anställdes en pojke som var sex år gammal, men snittåldern vid 1800-talet slut var 13 år. Eftersom pojkarna var omyndiga, var det föräldrarna som skrev under deras anställningskontrakt. En vanlig kontraktstid för en utbildad trumpetpojke var mellan 6 och 9 år.

Det största blåsinstrumentet som användes i orkestern heter bashelikon. Det väger 5-6 kg. Den minsta trumpeteten heter ess-kornett. Den väger bara 0,9 kg. Båda instrumenten är tillverkade av firma Sandner & Leistner i Kristianstad. All musikpersonal på Wendes var sedan 1820-talet ridutbildad för sin tjänst. Beriden musik användes ofta vid hemmarscher från större övningar. När militären närmade sig staden skickades musikkåren fram i täten. Runt 1830 bytte militärmusikkåreerna ut sina träblåsinstrument mot instrument tillverkade i mässing eller silver. Vid sekelskiftet fanns en verksam instrumentmakare i Christianstad, firma Joh Fr Ågren. Han utvidgade rörelsen med ytterligare två instrumentmakare, herr Sandner och herr Leistner, som lockats till Sverige från Graslitz i Böhmen. Sandner & Leistner tog över firman 1924 och drev den i egen regi fram till 1940-talets början.

Jöran Cronius

Han klädde sig alltid i frack och valde noga bland sina 232 par handskar innan han gick ut på stadens gator – Christianstads kanske rikaste man genom tiderna: Jöran Cronius. Hans promenadkäpp piffades upp med olika prydnader som byttes då och då. De var i guld förstås, liksom tandpetaren och den lilla slev han rensade öronen med. Grosshandlare Cronius hade studerat vid Lunds universitet. Vilket kanske bidrog till det kunnande och den erfarenhet som år 1813 gjorde att han utsågs till kommerseråd, med ansvar för stadens handel inom och utom landet. Två år senare skickades Cronius till Stockholm för att representera Christianstads borgerskap i riksdagen. Där valdes han in i Riksgäldsfullmäktige. Plötsligt hade Cronius ansvar för hela Sveriges finansförvaltning. Riksgälden hanterade, och hanterar än idag, rikets skulder. En gång sa Cronius att även om Gud välsignat honom med en stor rikedom, hade han också givits ”ett hjerta” som ville hjälpa dem mindre lyckligt lottade. Och det gjorde han verkligen. Han skänkte pengar till privatpersoner och till stadens skolor. Till kyrkan och till fattigvården. Han var med och startade Hushållningssällskapet och Christianstads Sparbank. När Cronius var 64 år sålde han sitt hus vid Lilla Torg och flyttade till Stockholm. Där levde han fram till sin död. Cronius hade varken fru eller barn. Hans väldiga arv delades istället av hans vänner och trogna anställda.

Jöran Cronius, 1775-1845

Under 1800-talet

omvandlades den svenska statsförvaltningen. Formella gränser och skarpa regler upprättades mellan privat och offentlig förvaltning. Det infördes större krav på ämbetsmännens utbildning och adelns företräde till högre ämbeten avskaffades. Samtidigt förbättrades ämbetsmännens ekonomiska villkor och det blev möjligt att leva på sin lön. Tidigare hade många tvingats till bisysslor för att kunna försörja sig. Något som ofta lett till både vanskötsel och korruption. Utanför ämbetsverken var 1800-talets ämbetsmän ofta entreprenörer och engagerade samhällsmedborgare. De var ofta aktiva i den pågående industrialiseringen och liberaliseringen av det samtida samhället.

Hemfärden som slutade i en vak

Carl Kjellander skyndade på sin unga hustru Anna och hennes storasyster Emma. Festen på Lillö var över. Och trots att man kunde åka över Helge ås blåfrusna is ända till Christianstad var hemfärden lång.

Kusken lät sig inte stressas. Han tog sig tid att noga spänna fast lädertäcket ovanpå släden, som skydd mot väder och vind.

Till slut var allting ordnat, allting klart.

Äntligen gav sig den Kjellanderska släden av.

Och snön började falla.

Vem vet väl idag hur kusken kunde glömma att strömmen alltid gjorde isen svag på samma plats, varje år?

Var det snöfallet som förvillade?

När vaken öppnade sig drogs kusk och hästar genast ner i den iskalla strömmen och försvann omedelbart.

Carl kämpade febrilt för att lossa täcket som hindrade dem att komma ur släden. Den gled obarmhärtigt ner i vakens vidgade gap. Emma fick upp sin lilla brodersax ur aftonväskan.

Men vad hjälper väl en sax mot stelfrusna knutar och slipprigt, segt läder?

Isflak slöt sig sakta runt släden och gjorde att den slutade sjunka. Bara de satt någorlunda stilla i den vattenfyllda fällan.

Fast ropa på hjälp kunde de. Och ropa gjorde de.

Men ingen hjälp kom ilande.

När morgonen grydde upptäcktes släden. Alldeles försent.

De tre hade frusit ihjäl. Anna med huvudet tätt, tätt mot Carls bröst. Och Emma med blodiga fingrar, krampaktigt slutna kring sin avbrutna sax.

Strax utanför Trefaldighetskyrkan står idag en minnestein över de tre omkomna i släden. Den döde kusken däremot omnämns inte.

Emma Follin, 1810 - 1830

Anna Kjellander, 1806 -1830

Carl Kjellander, 1787 - 1830

anonym kusk, död 1830

Elden är lös!

Det blåste full storm
lördagen den 5 juni 1847.
Vid tvåtiden på eftermiddagen gick larmet:
Det brann i staden!
En trettonårig repslagarlärling
som hittat en bit fosfor
hade råkat att starta branden
i sin arbetsgivares materialbod
i skräddaränkan Beckmans gård
vid Västra Vallgatan.
Elden spred sig med väldig fart
bland träkåkar och korsvirkeshus.
Sydvästra delen av staden,
från Döbelnsgatan till Södra Kaserngatan,
blev helt ödelagd.
36 hus lades i aska.
766 personer blev hemlösa.

Vallarna revs

År 1847 upphörde Christianstad som fästning.
Vallarna revs och staden byggdes om.
Tvärkanalen och fästningsvallen
blev till breda boulevarder.
För vattnet grävdes nya kanaler,
förbi och runt staden.
Stadsomvandlingen krävde massor av folk.
Arbetskraft som inte var helt lätt att hitta.
I mitten av 1800-talet var det förbjudet
att vara "utan laga försvar".
Laga försvar hade den med fast anställning,
var näringsidkare eller den som hade egna
medel för sin försörjning.
Den som strök omkring utan att "ärligen
försörja sig" betraktades som lösdrivare
och kunde tvingas till tvångsarbete.
Ingenjör Milner ansvarade för kanalbygget.
Han fick resa ända till Halland och långt in
i Småland för att hitta ledig arbetskraft.

Koleran

Koleran satte skräck i många under 1800-talet.
Mellan 1834 och 1874 rapporterades
11 koleraepidemier i Sverige
då cirka 37 000 människor dog.
Kolera orsakas av bakterien *Vibrio cholerae*.
Det krävs en stor smittdos för att sjukdom ska uppstå.
Vid epidemier finns därför normalt många symtomfria bärare.
Bakterierna utsöndras med avföringen,
och smittspridning sker via vatten
som förorenats med avloppsvatten.
Smittspridning har också förekommit
från dåligt kokta skaldjur och fisk.
Inkubationstiden varierar från några timmar till fem dygn.
Symtomen börjar med akuta mag- och tarmsymtom med riklig,
vattnig avföring som kan uppgå till mer än 20 liter på ett dygn.
Sedan följer snabb uttorkning
som kan följas av cirkulationskollaps.
Allvarliga, obehandlade fall kan avlida
redan inom några timmar.
Vid epidemier kan dödsfallen uppgå till 50% om behandling inte ges.
Behandlingen består i första hand av
att kompensera för den vätska
och de salter patienten förlorar.
Numer ges också ofta antibiotika.
En bra sanitär standard
med väl utbyggda dricksvatten- och
avloppssystem motverkar spridning av kolera.
Nuförtiden finns knappast förutsättningar
för någon smittspridning i Sverige.
Det finns också ett effektivt vaccin att dricka.

Det var tryckande hett i augusti månad år 1857
när en liten notis i tidningen
bekräftade ryktet som flög genom staden.
Staden hade drabbats av kolera.
Tre dödsfall hade redan inträffat.
Människor lämnade Christianstad
i panik och hjälpte förstås till
att sprida smittan vidare.
När flyktingar som överlevt återvände i oktober,
då staden förklarats smittfri,
låg epidemins 595 offer,
eller tio procent av stadens befolkning,
i jorden.
Provinsialläkare Andersson rapporterade
att staden dessutom fått ansvar för
120 fattiga barn ”af hvilka 17 förlorat
både fader och moder och 103 endera af dem”.

Axel Reinhold Aschling
sysslade med kanoner så länge han levde.
Han brann för sitt yrke, så till den milda grad
att det varken fanns tid eller plats för något annat.
Varken för fru eller barn.
Men i fasans stund
när koleran jagade nya offer,
då samhället var nära kollaps
och inte klarade den akuta krisen
på egen hand var det självklart
för Axel att ställa upp.
Ingen vet vem han tröstade,
vilka han skötte eller hur många
timmar i sträck han transporterade
mat och vatten till de nödställda.
Men han vek inte från sin post
förrän han själv insjuknade och dog.
På hans grav restes ett lagat kanonrör.
En evig påminnelse om Axels livsgärning
som officer vid Wendes artilleriregemente.
Axel Reinhold Aschling, 1799 – 1857

Elvira Madigan och Sixten Sparre

Sixten Sparre var 34 år gammal. En gift tvåbarnspappa och yrkesmilitär, med både ställning och status i Christianstad. Men bakom sin ”lyckade” fasad längtade han efter något annat. Hedvig Jensen var född och uppväxt på cirkus. Hon var känd under artistnamnet Elvira Madigan. Tillsammans med sin halvsyster gjorde hon succé som lindansös. Systrarna vaktades noga av cirkusen som inte hade råd med några dåliga rykten om sina främsta artister. Hedvig var 20 år när Cirkus Madigan anlände till Christianstad en januaridag 1887. Under en av föreställningarna satt Sixten bland publiken. När Hedvig uppträdde blev han som förtrollad. Och trots alla vakande ögon lyckades han fånga Hedvigs intresse. Snart rann en ström av hemliga kärleksbrev in och ut ur cirkusen. En junimorgon 1889 rymde Hedvig till Stockholm där Sixten väntade. Tillsammans fortsatte de till Danmark. Men skandalen och dess konsekvenser hann snart ikapp. Sixtens pengar tog slut och varken familj eller vänner ville låna dem pengar. Hotellräkningen närmade sig hela 300 kronor. Så Sixten och Hedvig tvingades att fly vidare. Utan hopp om någon framtida ljusning. Den 17 juli gav sig Sixten och Hedvig ut på en, som de sa, utflykt i skogen. De kom aldrig tillbaka. Fem dagar senare hittades deras döda kroppar i en glänta i Nørreskog. Båda var skjutna med Sixtens tjänstepistol. Hedvig i hjärtat och Sixten i huvudet. Paret begravdes på Landet kirkegaard, på ön Taasingen i Danmark. I var sin grav bredvid varandra.

Hedvig Jensen, 1867 – 1889

Sixten Sparre, 1854 – 1889

Tidningsmannen och författaren Johan Lindström Saxon (1859-1935) träffade Hedvig vid ett tillfälle då Cirkus Madigan besökte Sundsvall. Han gjorde hennes och löjtnant Sparres olyckliga öde odödligt med texten till skillingtrycket ”Elvira Madigan”.

Sociala gränser

Det fanns tusen osynliga regler att ta hänsyn till
för den som umgicks i stadens societet vid förra sekelskiftet.
Men också några väldigt tydliga signaler.
Ett vitt kritstreck på festsalens golv, höll fint folk
tryggt åtskilda från de med lägre status.
Uniformernas snoddar och guldkantade kragar
skvallrade högt om civil eller militär tillhörighet.
Och rang förstås.
Ändå inträffade skandaler ibland.
Som när den nyinflyttade, unge läkaren
blev inbjuden till bal på Frimurarhotellet i januari 1894.
Vilken prakt! Vilken fest!
Läkaren पोste nästan över av stolthet
då landshövdingen utbringade Konungens skål.
Lika stolt fortsatte läkaren att tömma sitt glas
vid alla skålar som sedan följde.
Han blev berusad förstås.
Olyckligtvis fick han då syn på
en underbar kvinna, alldeles ensam,
på andra sidan salen.
Varför blev inte en sådan skönhet uppbjuden en enda gång?
Snäll som han var ville han genast åtgärda saken.
”Får jag lov?”
Landshövdingens maka,
grevinnan Elisabeth de la Gardie bleknade.
Läkaren la en lugnande hand på hennes arm.
”Du behöver inte vara rädd för mig”.
Äntligen kom någon till grevinnans räddning.
Läkaren föstes bryskt ner i salen,
där han hörde hemma.
Men hans ofattbara överträdelse,
att ha korsat klassgränser
och det dragna kritstrecket på golvet,
spred ilska bland övriga gäster.
Hovrättsrådet och landstatsmannen
drog sina värjor och hotade
att döda den fräcke slyngeln.
Läkaren smugglades ut från hotellet
av några vänligt sinnade. Men redan nästa dag
avskedades han från bataljonen. Och någon mer
inbjudan till Christianstads societet fick han aldrig.

Elisabeth de la Gardie, 1855-1913

John Nun Milner och Nosabysjön

”I am an Englishman” sa John Nun Milner med eftertryck. Och tillät ingen att glömma att han, trots en lång livsgärning i landet, aldrig beviljats svenskt medborgarskap. Nog för att det fanns plats för kreativa entreprenörer som kunde få landet på fötter och hjulen att snurra i 1800-talets Sverige, men att bli medborgare? Det var något annat det. Inget hindrade att någon kom hit för att bedriva handel, eller kom hit med sin kunskap om järnvägsbyggande. Milner var en av ingenjörerna bakom Sveriges första järnväg som invigdes 1856. Men medborgare? Det var något annat det. Milner och ytterligare två engelska ingenjörer fick uppdraget att projektera järnvägslinjen mellan Hässleholm och Christianstad. Och även om själva järnvägsbygget dröjde, så lät sig landshövdingen imponeras när Milner påstod att om man reglerade vattennivån med vallar runt Nosabysjön och byggde nya kanaler skulle det vattensjuka låglandet runt Christianstad förvandlas till bördig jordbruksmark. Hur skulle väl staden kunna säga nej till det? Eller de 200 män som fick arbete vid vallarna. Men idén var lättare sagt än gjord. Flera ras inträffade. Arbetare skadades och dödades. Vallen blev färdig först 1861. Till en betydligt högre kostnad än beräknat. Och Milners dröm om ett svenskt medborgarskap grusades. Vad hjälpte väl att han anlagt gasverk, i både Christianstad och Helsingborg. Som gjorde det möjligt med upplysta gator och torg i städerna när mörkret föll? Engelsmannen belönades visserligen med den kungliga Vasaorden år 1862, men om hans sista tid i Stockholm vet vi ingenting. Milner dog 1890 och begravdes där på okänd plats.

John Nun Milner, 1820-1890

Sveriges lägsta markpunkt ligger i Kristianstad, 2,41 meter under havsytan. Området där lägsta punkten ligger var tidigare en vik av Hammarsjön, den så kallade Nosabyviken.

Lägsta Punkten finns strax öster om huvudinfarten från E22 mot centrum och sjukhuset. Följ skyltning och sväng in vid Statoil macken. Sista biten måste du gå till fots.

Stanken i staden

Det låg en ständig stank över staden. Förutom den stickande lukten från stadens garverier, svävade en doft av förruttelse mellan husen. Lukten från djurspillning och människors avföring blandades med den söta doften från köksavfall i olika stadier av upplösning, döda djur som blivit liggande och avloppsvatten som rann längs gatorna. Även om stanken också besvärade dåtidens stadsbor, stördes de än mer av skräp och skit på gator och torg. Redan 1643 reglerades att stadens fattighjon skulle ansvara för renhållningen ”så ofta som omtränger”. Från 1700-talets slut blev fastighetsägarna själva skyldiga att hålla rent strax utanför sina hus. Men för stadens övriga renhållning ansvarade även fortsättningsvis fattighjonen. Och för att tömma stadens dass förstås. Latrinet samlades i olika gödselgropar i staden. De tömdes av traktens bönder som forslade gödseln till sina jordar. I slutet av 1800-talet inrättades en så kallad pudrettfabrik. Latrinet förvandlades till pudrett, ett gödsel i pulverform, som var lätt att transportera och sprida ute på åkrarna. Pudrett kallades ibland för ”det bruna guldets” och ansågs särskilt lämplig vid odling av rotfrukter. I pudrettfabriken hälldes latrinet i stora gropar omgivna av vallar i torvströ. Efterhand som gropen fylldes rörde strö och latrin samman av fattighjonen till en trögflytande massa. Sedan skyfflades massan ihop i en hög där den låg och packade sig en tid. Pudrettillverkningen upphörde 1930 då fabriken brann upp.

Den första vattenklosetten (WC) i Kristianstad installerades 1908 i ett av de nybyggda ”höghusen” på Östermalm. Men utedass användes i staden ända in på 1980-talet.

Rinnande vatten och badhus

När rinnande vatten inomhus inte var en självklarhet,
då var och en fick bära hem sitt vatten själv,
var renlighet en lyx.
Önskade någon rent av ett varmt bad,
hade han eller hon ett drygt jobb
att värma allt vatten själv.
Kanske var det inte så konstigt
att många förr i tiden
nöjde sig med
att blaska av sig lite.
I ansiktet och i nacken.
I bästa fall.
Att hålla sina kläder rena var än mer besvärligt.
Allt tvättades för hand. Underkläder och lösa skjortkragar
kunde man kanske koka hemma på spisen, men lakan och byxor?
Till det krävdes stora kokkärl, massor av vatten
och dessutom bra torkväder.
Kvinnorna kunde använda något av de tvätthus
som fanns längs Helge å. Husen kallades för klapphus
eftersom man klappade, slog på, den våta tvätten
för att få den ren. Allt sköljdes direkt i ån,
som var isande kall under vintermånaderna. Men då ingick en ren
handduk och egen omklädningshytt. ,Då tvättade ingen i onödan.

På 1800-talet fanns två kallbadhus i staden.
Det ena var öppet endast för stadens knektar.
Det andra var allmänhetens badhus
som kallades för Sexstyversbadet,
eftersom ett besök kostade sex styver eller 3 öre.
När man vid sekelskiftet byggde ett nytt badhus
blev inträdet dyrare och kallades för 10-öresbadet.
Och det fanns ett hopptorn vid den gemensamma solbryggan
mot ån. Från början fick män och kvinnor bada olika dagar,
men så småningom inreddes skilda avdelningar.
Badhuset revs 1958.

Olga Kroks frisersalong

I början av artonhundratalet hade både män och kvinnor håret kort under sina peruker. Någon frisör behövdes sällan för de på sin höjd lockiga frisyreerna. En fransk frisör bestämde sig för att försöka rädda yrket genom att skapa en frisyr som skulle vara omöjlig för en amatör att åstadkomma. Han lyckades.

1830-talets damer gick till yrkesfrisörer för att få håret hårt åtdraget, knutet, flätat och prytt med blommor, band och fjädrar.

Frisyreerna blev allt större och högre löshårsbyggen av knutar, valkar, lockar och korkskruvar. År 1900 var högsta mode den så kallade Gibsonknuten, som pampigt vilade på en stor, slät hårkrona högt uppe på hjässan. Men den riktigt stora händelsen i hårvärlden var att damfrisörskor började verka från egna lokaler. Fram till dess hade de gått hem till sina kunder. Oftast adelsdamer som hade tid och råd att betala. För borgerskapets kvinnor var det annorlunda.

De hade varken salonger eller gods eller tillträde till männens rakstugor. Kristianstads första damfrisörskas hette Olga Krok. Hennes salong låg strategiskt placerad, strax bredvid makens fotoateljé och nära stadens festlokaler i hörnet av Västra Storgatan och Nya Boulevarden.

På salongen tvättades håret, vanligtvis med torrschampo.

Håret krusades och friserades för att få den rätta volymen.

Under tiden bjöd Olga på kaffe.

Och en och annan förtjusande, ryslig skandal.

Inte att undra på att damfriseringarna blev populära mötesplatser.

Ordet schampo är hindi och betyder knåda, massera och schamponera. Till Sverige kom ordet 1908. Pulvret slog igenom kring 1920 och fanns kvar till 50-talet. Det såldes i små färgglada kuvert med fagra damer på och hette sådant som Gummans Flingor och Amami Henna Champoneringspulver.

Tidigare torrschamponerades håret med mjöl, talk, valklera, kaolinlera, violrotpulver eller stärkelse. Det arbetades in i håret på kvällen, fick suga upp fett under natten och borstades ur på morgonen.

1900-talet

Fru Gauffins arbetsstuga för fattiga barn

”Bara den som varit hungrig riktigt länge kan veta vad en tallrik varmt rotmos kan göra med ett barn. Man står ut med nästan vad som helst bara för att få känna hur magen fylls av allt det mjuka, lena. Då bryr man sig inte om någon flinar fult. Men om jag hör det minsta lilla knyst om fattiglapp eller skitunge så åker de på stryk. Tills de tiger. Bara för att man är fattig måste man inte stå ut med vilket skitprat som helst. Inte från någon. Inte ens från fru Gauffin. Hon sa att den som ville vara sina föräldrar till glädje skulle lära sig ett hederligt yrke. Men när jag ville lära mig att laga skor, sa hon att flickor inte kunde bli skomakare! En flicka skulle väva. Eller fläta korgar. Pyttsan heller. Jag har hört om en fabrik i Malmö där flickor får jobb. Hur lätt som helst. Så fort jag har till biljetten ger jag mig av. Men till dess håller jag ut. Och äter upp allt de lägger på min tallrik. Kålsoppa. Fläsklägg. Gula ärter. Sill. Och kokt potatis.”

Jenny 13 år, 1903

Några timmar varannan dag tillbringade fattiga barn mellan 7 och 14 år, på Kristianstads Arbetsstuga under åren 1903 – 1964. Verksamheten var ett slags dåtida fritidshem som startades av fru Anna Gauffin. Tanken var att med lämplig sysselsättning hålla barnen borta från dåliga miljöer. Med sysselsättning menades arbete.

Yllefabriken

”Bara du får ett jobb och kan tjäna pengar,
får du lära dig att trivas”, sa mor
när hon skickade mig till Yllefabriken.
Där fanns plats för alla flinka och raska flickor.
Och jag, jag fick börja jobba direkt.
Det första jag lärde mig, var att knyta knutar rätt.
För att kunna laga när tråden gick av i maskinen
då tygerna vävdes. Fort skulle det gå.
Det allra värsta är om en vävstol står still.
Då sjunker ackordet som en sten.
Och ackordet, det är allt.
Varje maskin är utrustad med en klocka,
som tydligt visar hur många meter just du har vävt
under ditt arbetspass. Ditt ackord blir därefter.
Och ackordet det är allt.
Men förutom att se till att maskinerna aldrig står still,
måste vi ständigt städa. För garnerna dammar och flockar.
Varje morgon ska alla 420 spolar smörjas noga.
Och varannan vecka skall hela maskinen ses över.
Varje kolv, vartenda vred ska torkas och putsas ren
från olja och ludd.
Så nu står jag här, med både jobb och pengar så det räcker,
men trivas? Det har jag inte lärt mig. För bullret -
man kan varken prata eller ens tänka en enda tanke färdigt.
Maskinernas dån mal sönder varenda mening till tystnad.
Och vem vill väl leva som döv?
Annie, textilarbeterska 1949

*AB Skånska Yllefabriken (1900 – 1987) hade som mest
1100 anställda. En 36.000 kvadratmeter stor arbetsplats
med snillrika, öronbedövande kard- och spinnmaskiner.
Som mest 200 vävstolar. Och en ändlös rad av textilindustriarbetare.
Under 1950-talet stod fabriken för en
tionedel av Sveriges produktion av ylleyger.
Med ackord menas en löneform som innebär att den
anställda får betalt utifrån hur mycket han eller hon
tillverkat.*

Ljunggrens verkstad

När ingenjör och konsul Carl Johan Fredrik Ljunggren fyllde 50 år fick han en rejäl hallmöbel i present av arbetarna på Ljunggrens verkstad. Ett bevis för att en fabriksarbetare kunde mer än att tillverka begränsade delar till ett lok eller en ångbåt. Något som Ljunggren aldrig haft anledning att betvivla. Genom hela livet verkade Ljunggren för att utveckla och bevara svenska hantverkstraditioner. Ett sätt var att starta ett yrkesmuseum på Tekniska skolan. Museet blev så småningom en del i Kristianstad stadsmuseum som öppnades 1915. Med Ljunggren som chef. Ett annat sätt hans engagemang fick utlopp i, var att han ledde bildandet av Sveriges Hantverksorganisation. Ljunggren var organisationens ordförande åren 1905-1927. Ytterligare ett exempel på hans visionära arbete är den utbildning han startade vid Hantverksinstitutet i Stockholm. Men Ljunggren såg utvecklingsmöjligheter överallt, inte bara för hantverket och den egna verkstadsindustrin. Han arbetade målmedvetet för att visionen ”Havet till Kristianstad” skulle bli verklighet. Om Helge å kanaliseras skulle den bli tillgänglig för skeppsfrakt. Och stadens kommunikationer med omvärlden skulle öka och förbättras. Ljunggrens engagemang sträckte sig ända in i Sveriges riksdag. Som riksdagsman drev han igenom att ett särskilt handelsdepartement inrättades. Ett departement som finns kvar än idag.

Carl Johan Fredrik Ljunggren, 1858 – 1927

På Ljunggrens verkstad var det skillnad på folk och folk.
Man kan säga att ju smutsigare arbete,
desto sämre status.
Allra finast var att arbeta på kontoret.
Där var man klädd i skjorta
med styv krage och manschetter.
Överingenjören bar hatt och jackett.
De i verkstaden hade blåskjorta och vegamössa.
Eftersom det inte fanns några omklädningsrum
fick verkstadsarbetarna gå hem
i sina arbetskläder efter jobbet.
Hur smutsiga de än var.
Därför kallades de ibland
”det svarta gardet”.
De mest hatade arbetsuppgifterna
utfördes av de så kallade
nagelpojkarna och mothållarna.
Innan svetstekniken utvecklats,
nitades alla metallstycken ihop.
Nagelpojken höll emot bakom plåten
när ångpannor och båtar nitades samman.
Utan skyddsutrustning.
Eller öronproppar.

I början av 1900-talet var en normalarbetstid
minst 11 timmar måndag till fredag.
På lördagar arbetade man ungefär halva tiden.
Det betydde minst 60 timmars arbete.
Varje vecka.
1920 infördes lagen om 48 timmars arbetsvecka.
Men det dröjde ända till 1938 innan en arbetare
fick rätt till två veckors betald semester.
Arbetar- och fackföreningsrörelsen
drev på utvecklingen. Redan 1883 besökte
den socialdemokratiska pionjären,
August Palm, Christianstad.
Och Sveriges allra första Folkets Hus
invigdes här i staden 1890.
Men först år 1906 valdes stadens första
socialdemokrat, skomakare Olof Andersson,
in i stadsfullmäktige.

Okvinnliga cyklister

Enligt herr Olsson var själva tanken med en cyklande kvinna, i *hans* stad, djupt oroande. Det var något med vinden som när som helst hotade att blåsa upp en fladdrande kjol och avslöja två energiskt, trampande ben.

Taktfast.

Upp och ner.

Kanske kunde de bara, rundade knäskålarna skymta fram?

Och hårslingor ostyrt fall ner och locka sig av bara farten?

Inte kunde det anses passande så säg?

Enligt herr Olsson var det varje ansvarstagande faders plikt att hålla sina döttrar borta från cykelsadlarna.

Vad hjälpte att cyklarna utrustades med kedjeskydd och kjolnät som standard? När kvinnorna drog på sig gräsliga byxkjolar och for fram som kapplöpningsryttare.

Med rynkade pannor och hopsnörpta läppar i en ful, framåtböjd, *motbjudande* ställning över cykelstyret.

”Qvinligheten böra alltid komma till sin rätt”

och det gjorde den definitivt inte på cykel.

Enligt herr Olsson.

Även om det vid 1910-talet

slutligen blev allmänt accepterat

att kvinnor cyklade, om och vart de ville,

dröjde det ännu flera år innan de fick vara med

och bestämma vem eller vilka som skulle styra landet.

Som sista land i Norden införde Sverige kvinnlig rösträtt 1921.

Brännvinskontrollant

En underofficer hade fullt sjå för att få pengarna att räcka.
Under hela 1800-talet stod lönerna i princip stilla.
Och eftersom en underofficer ofta fått vänta
i flera år på sin befordran,
hade många både fru och barn att försörja.
Det var inte så konstigt att man utnyttjade
alla möjligheter för att öka inkomsterna.
Ett sätt var att ge lektioner i matematik.
Ett annat eftertraktat extrajobb var
som brännvinskontrollant.

I början av artonhundratalet steg alkoholkonsumtionen
i Sverige med rasande fart.
Vilket medförde stora problem och kostnader,
både för folkhälsan och för den framväxande industrin
som krävde nyktra arbetare till sina arbetsplatser.
För att försöka komma till rätta med
det utbredda superiet införde staten
en ny brännvinsförordning.
Samtidigt förbjöds den så kallade
husbehovsbränningen.
När brännvinstillverkningen reglerades
ökade Skånes andel av Sveriges brännvinstillverkning
från knappt hälften till hela 75 % år 1910.
På de sandiga markerna runt Kristianstad,
blev sprittillverkning något av en huvudnäring.
Det fanns 67 brännerier i trakten.
Kontrollstyrelsen var en myndighet
som höll uppsikt över tillverkningen.
Under några höstmånader reste
deras brännvinskontrollanter runt
för att granska sprithalt och spritmängd.
Tappningskranar och mått.
Dagsarvodet för en kontrollant
var tio kronor per dag.
Ett välbehövligt extra tillskott
i hushållskassan för en underofficer.

Nyttan av teater

”Ty om nyttan och behaget för ett samhälle af en god teater, torde meningarna knappast vara delade.”
Trodde man i början av nittonhundratalet i alla fall, då man försökte övertyga om vikten av en ny teaterlokal. Tidigare hade stadens teaterpublik samlats i spektakelhuset på Norra Kaserngatan. Men redan 1882 hade lokalen dömts ut av brandmyndigheten. Och 1903 stängdes teatern för gott. En privat Teaterstiftelse grundades. Alla kulturivrare i staden erbjöds köpa andelar i den nya teaterbyggnaden, som slutligen byggdes i Tivoliparken. På en liten uppbyggd kulle, vilket garanterade att ingen riskerade att bli blöt om fötterna under en föreställning, om Helge å råkade vara översvämmad för tillfället. Men något helt annat visade sig vara ett större hot. Den växande filmindustrin gjorde att intresset för teater sjönk drastiskt. För att överleva blev Tivoliteatern under 1920- och 30-tal biosalong. Idag är teatern åter ett hem för scenkonsten. Precis som det var tänkt.

Tivoliteaterns arkitekt, Kristianstadsonen Axel Anderberg ritade även Operahuset i Stockholm som stod färdigt 1898.

De militära hästarna

Militär närvaro innebar också en ständig närvaro av hästar.
De användes i alla sammanhang.
I krig och i fred.
Under 1800-talet fanns en särskild stallmästare som ansvarade för utbildning av såväl militärhästar som meniga och befäl.
Det krävdes lång träning för att lära hästen alla uppgifter.
Första året lärdes enklare dressyr och hoppning inomhus över lägre hinder.
Andra året ökades svårighetsgraden och under utbildningens sista del lärdes hästarna att gå som spannhäst.
Regementet kunde inte hålla egna hästar så det räckte.
Därför tvingades man att leja in ett stort antal hästar, så kallade remonter, som var helt ovana att gå i spannen med ett skramlande fordon efter sig.
Det krävdes kuskar med stor skicklighet och tålamod för att köra in dessa hästar.
År 1918 fanns fler hästar på Wendes än någonsin.
591 stycken. Som alla skulle tränas och skötas. Ryktas och vattnas.
Varje dag.
Länge var ljudet av klapprande hästhovar längs stadens gator, ett av de mest utmärkande och folkkära stadsljuden i Kristianstad.
När de sista 15 stamhästarna lämnade regementet 1954 var en 160-årig militär hästepok över.

Kpisten

Kulsprutepistolen m/45 tillverkades på
Gevärsfaktoriet i Eskilstuna.

På 1950-talet förfinades och förstärktes
vapnet och kallades då för m/45B.

Kpisten tillverkades i totalt cirka 300 000 exemplar.

Under 1950- och 60-talet var modellen
den svenska krigsmaktens huvudbeväpning.

Från 1960-talets slut ersattes kpisten
successivt av den betydligt kraftigare
7,62 mm Automatkarbinen (Ak4),
men i Flygvapnet fanns kpisten kvar
ända till 1990-talets slut.

År 2007 lämnade Hemvärnet in sina sista
kulsprutepistoler för skrotning,
men än idag bedrivs ett omfattande
tävlingsskytte med kpist m/45B.

Tekniska data:

Vikt 4,5 kg, med fullt magasin och vapenrem

Längd 811 mm

Kaliber 9 x 19 mm

Utgångshastighet 420 m/s (kulans hastighet då den lämnar pipan)

Eldhastighet 10 skott/sekund

Max skottvidd 1800 m

Praktisk skottvidd 50 - 150 m

Kronfågel

”Ock-ock-ock.

Nu står lastbilen still. Nu är det bara att vänta.

På vad är det ingen som vet.

Fast det finns de som säger att det snart är slut med oss.

Att vassa knivar väntar där utanför.

Att vi aldrig kommer levande härifrån.

Pyttсан.

Om man skulle tro på allt kackel

som sprids, blir snart höger vänster och jorden pannkakeplatt.

Ock-ock-ock. Varför oroa sig?

Jag ser hellre livet från den ljusa sidan.

Det är väl trevligt med en liten resa?

Vem av oss har tidigare sett något annat än Hall 4?

En trevlig plats. Visserligen.

Med Åkemannen. Som kommer så punktligt

varje morgon. Som säger att vi är de finaste pullor han någonsin sett.

I hela Skåne.

Inte skulle väl Åke låta någon göra oss illa?

Visst. Det var en konstig tid att väcka oss på.

Visst. Man blev lite snurrig av manicken

som föste oss alla framåt, in i burar.

Men var vi inte bland vänner?

Jag, till exempel, hamnade här med Ulla.

I bur nummer 784. Kanske är det lite väl trångt för min smak.

Men finns det hjärterum, finns det stjärterum.

Ock-ock-ock.

Nog känns det tryggare, att vi är här.

Alla 22 973 hönsen från Gården.

Att vi är tillsammans.

När lastbilsdörrarna öppnas.”

matfågelkycklingen Lollo, 38 dagar gammal

kl. 04.47 den 12/5 2009

Lantmännen Kronfågels slakteri i

Kristianstad var fram till år 2009

Sveriges största fågelslakteri. Varje

år slaktade 230 anställda på anläggningen

nära 24 miljoner kycklingar.

Köttet levererades och såldes både

på den svenska och den danska

matmarknaden.

Förändrade arbetsvillkor, mer ledig tid

Hon var så rasande grann att han inte kunde låta bli.
När dansen tog slut kysste han henne mitt på munnen.
Och hon –hon kysste tillbaka.
Alla famnar var kanske inte lika varma och välkomnande.
Men dansen och musiken, festen och glädjen, som fick luften att vibrera, lockade ut till Ekenabben varje lördagskväll.

Besökarna kom med båt eller hästskjuts. I värsta fall fick man gå.
Ekenabben öppnades som stadens första Folkets Park år 1905.
Senare tog Kristianstads nöjespappa Frans G Wiberg över etablissemang. Han utökade med en fast orkester, två dansgolv och en utebana. 1938 tystnade musiken. Ekenabben stängdes.
Idag är paviljongen riven, men platsen finns kvar.
Lika vacker, nu som då.

Under 1900-talet förändrades arbetsmarknadens villkor.
Bland annat reglerades arbetstiden.
Samtidigt som arbetsveckan långsamt blev kortare, ökade den ”fria” tiden.
Snart växte farhågan att medborgarna skulle slösa sin fritid på onyttiga sysselsättningar: tvivelaktiga nöjen, på sus och dus eller ännu värre: till lata stunder på soffan.
Därför började fritiden också organiseras och regleras för att bli aktiv, meningsfull och hälsobefrämjande. Det byggdes lämpliga lokaler:
danspalats, fotbollsplaner, biosalonger och badanläggningar.
Lättillgängliga och funktionella. För alla möjliga intressen.
Men arbetstidsförkortning och den nya fritiden berörde inledningsvis inte alla. Efter arbetsdagens slut gick många kvinnor, till flera timmars fortsatt arbete i det egna hemmet.
Som många gör än idag.
För den som står utanför arbetsmarknaden är den ”fria” tiden en ständig påminnelse om att han eller hon är arbetslös.

Elden är lös!

Natten till måndag
den 7 mars 2005
var ovanligt kall
när larmet gick:
Det brann i staden!
Tre ungdomar
som rökt vattenpipa
hade råkat att starta branden,
när piprester de kastat
i en soppåse tagit eld.
Elden spred sig snabbt
och galopperade glupskt
mellan väggarna,
upp på undertaket och vidare
till vind och yttertak.
Sju bostadslägenheter
i fastigheten vid Lilla Torg
blev helt utbrända.
Flera butiker i bottenvåningen
fick stora skador
på lager och inredning.
14 personer blev hemlösa.

En anlagd stad blir kommun

Till skillnad mot andra städer,
som växt fram vid ett gammalt boställe
eller vid en naturlig färdväg
är Kristianstad en anlagd stad.
Placerad i landskapet
med ett syfte:
att vara ett starkt skydd
och ett värn mot fienden.
Kristianstad är den enda staden i världen
som har en utländsk kungs vapen
i sitt stadsvapen.
Idag är stadens militära betydelse förbi.
Och för att bättre spegla sin samtid
och stadens nya roll som modern
handelsstad, skapades 2007
en ny logotype som ersättning för
det gamla stadsvapnet:
Spirit of food.

De stadsprivilegier som Kristianstad en gång fick
av kung Christian IV
upphörde för alltid år 1974 när staden blev en kommun.
Kristianstad slogs samman med
35 småkommuner
med ett 40-tal orter.
Ungefär hälften av dessa har mer än 200 invånare.
Detta gör Kristianstad till Sveriges tätortstätaste kommun.